

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Bakalářská práce

Karolína Římková

Proměny očekávaných rolí v partnerských vztazích postmoderní společnosti

Transformation of expected roles in post-modern society relationships

2019

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Vinopal, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. května 2019

Karolína Římková

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Vinopalovi, Ph.D. za věcné připomínky a trpělivou pomoc při zpracování. Dále děkuji své rodině za podporu při studiu.

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce se věnuje problematice intimních vztahů v kontextu postmoderní doby, která přinesla nové formy soužití a rolí partnerů ve vztahu. Důraz je kladen na nárůst individualizace ve společnosti a její vliv. Klíčovými základy z teorie jsou především myšlenky Zygmunta Baumana, Antonyho Giddense, kterým se bude věnovat převážně první část práce. Teorie se vztahuje k třem hlavním okruhům zkoumání dynamiky rolí partnerských vztahů, a těmi jsou aspekty ekonomické, intimní a pracovní. Druhá část práce se věnuje ověřování předpokladů z teorie na základě dat ISSP v průběhu let 1994-2012. Doplnujícím zdrojem dat pro role mužů a žen jsou datové soubory CVVM.

Klíčová slova (česky)

Role, partnerství, intimita, individualizace, Bauman

Abstract (in English):

This bachelor thesis pursues problematics of intimate relationships in context of postmodern period, which brought new forms of coexistence and partnership roles in relationship. Emphasis lay on increase of individualization in society and its effect. Key basics from theory are primarily from thoughts of Zygmunt Bauman, Antony Giddens, which are going to be pursued in the first part of thesis. Theories relate to three main fields of researching dynamics roles partnership relationship and those are economical, intimate and working aspects.

Second part pursues assumption authentication from theory based on ISSP data during yers 1994-2012. Additional source of data for men and women roles are data files CVVM.

Klíčová slova (anglicky):

Role, partnership, intimacy, individualization, Bauman

Obsah

1. Úvod	6
2. Kontext doby (post)moderní	7
2.1. Společenská změna a individualizace	7
3. Individualizovaná postmoderní rodina	11
4. Partnerské vztahy	14
4.1. Současné formy soužití	15
4.1.1 Manželství	15
4.1.2. Nesezdané soužití	17
4.1.3. Registrované partnerství	18
4.1.4. Fenomén singles	18
4.2. Výběr partnera	20
4.2.1. Obecná kritéria výběru partnera	21
5. Baumanova koncepce vztahů	23
5.1. Nejistota	24
5.1.1. Láska, intimita a sexualita	24
6. Anthony Giddens a proměna intimity	27
6.1. Intimita a plastická sexualita	27
7. Očekávané role mužů a žen	28
7.2. Vývoj genderových rolí	28
8. Předpoklady teorie k vytvoření testovaných hypotéz	32
9. Praktická část	33
9.1. Ekonomický okruh očekávaných rolí	33
9.2. Okruh závazku, individualizace	38
9.3. Okruh intimity, autonomie	44
9.4. Důležitost hodnot 1990-2011	48
10. Shrnutí testovaných předpokladů	51
11. Závěr	53
12. Seznam použité literatury	55
13. Přílohy	59

1. Úvod

Téma bakalářské práce se zaměřuje na perspektivu postmoderních vztahů a jejich dynamiku v rámci očekávaných rolí. Vztahy v postmoderní době jsou často vnímány jako vymezující proti tradičním hodnotám a jejich podoba či projevy vyvolávají spoustu otázek. Názory odborníků se v oblasti očekávaných rolí liší, na jedné straně jsou zastánci teorie změny a transformace rolí na druhé ti, kteří partnerské role vnímají jako stabilní a vázané k připsaným genderovým rolím. Časté diskuze o změnách rolí mužů a žen a přetrvávání stereotypů genderu, mne proto přiměly k bližšímu prozkoumání zvolené problematiky v čase, kdy jako opora pro testované hypotézy poslouží teorie zvolených autorů. Cílem je zmapovat rozsah změn očekávaných rolí v české společnosti a platnost vybrané teorie.

V první části věnované teorii, členěné do sedmi kapitol představím dílčí aspekty, které jsou důležité pro zasazení tématu do rámce, který budu analyzovat. Kapitoly teoretické části slouží k určení časového zařazení, vysvětlení pojmů a interpretaci autorů sociologických teorií o postmoderních vztazích. Konkrétně budu vycházet z díla Baumana, Giddense a Becka, kteří se věnují tématu změn moderních vztahů, nárůstu nejistoty, individualizace a rozpadu rolí. Pro identifikaci a zmapování klíčových transformací očekávaných rolí, se budu držet segmentů, ve kterých se partneři pohybují každý den – zaměstnání, způsob soužití, životní styl a jaké hodnoty případně sdílejí.

Druhá část se bude věnovat analýze postojů a očekávání respondentů dat ISSP a CVVM v rozmezí let 1994 – 2012. Očekávané projevy individualizace a míra změny genderových aspektů rolí v datech, budou hlavním zkoumaným prvkem v teoriích vytvořených hypotézách, déle se pak bude za pomoci kontingenčních tabulek ověřovat vztah postojů s pohlavím a věkovou strukturou dotazovaných.

2. Kontext doby (post)moderní

Pro porozumění partnerským vztahům a jejich dynamice, především v oblasti očekávaných rolí je nutné vědět, v jakých podmínkách se utváří. Společenskému kontextu spojovanému s řadou změn a nových charakteristik se bude věnovat tato kapitola. Zohledním fenomén individualizace a společenské plurality, která se v teorii často spojuje s problematikou nejistoty a rizik (Bauman, 2004; Beck, 2004). Přes možné nesrovnalosti v přesném vymezení, jestli doba, ve které žijeme je postmoderní, nebo stále doba moderní je podstatné zaměřit se na dynamickou přeměnu, která ovlivnila svým působením mezilidské vztahy.

2.1. Společenská změna a individualizace

Za počátek celospolečenských změn, které vedly ke vzniku moderní doby, můžeme považovat průmyslovou revoluci (od druhé poloviny 18. století a v průběhu 19. století). „Moderní společnost se zrodila v historicky krátkém čase v průběhu revolucí, které v základu proměnily jak způsob hospodářské produkce společnosti, tak způsob její mocenské reprodukce a spolu s tím také způsob její ideologické reprezentace” (Keller, 2010, s. 16). Na základě komplexních procesů jako jsou industrializace, urbanizace, sekularizace nebo emancipace a fenomén odcizení se formovaly i zmiňované vztahy. Na chování člověka měla vliv generalizace trhu (Polanyi, 2006), kdy trh svou seberegulující funkcí a změnou vlastnických vztahů ve společnosti vytvářel tlak na schopnost adaptability a rozhodování. Představa o rodinném nebo partnerském životě se tak sociálně formovala (de Singly, 1999), což doprovázel například rozpad velkorodiny (Možný, 2011), ale i změna očekávání a hodnot. Se změnami přichází nové charakteristiky společnosti, ale i nová vnitřní struktura, která zaznamenává přechod k občanské společnosti.

Proces individualizace se v sociologických teoriích objevuje prvně u Alexise de Tocquevilla, který se tak snažil uchopit kontrast společenských struktur USA a Evropy (Cuin, 2004). Od 19. století se definice a přístupy k procesu individualizace začaly více podobat těm, které známe dnes. Klasičtí sociologové tak reagovali na nárůst projevů individualismu ve společnosti. Emile Durkheim

spatřoval společnosti s organickou solidaritou jako diferencující se v důsledku vývoje dělby práce a zároveň varoval před možným odklonem od kultu individua¹.

Pro tematické zařazení této práce, jsou však důležitější koncepce druhé poloviny 20. století. Tyto teorie často formulovaly podobu individualizované společnosti, jejich vnitřní organizace, ale i problematické aspekty. Fáze moderní společnosti, kde se postupující racionalizací dostává do popředí individuum uvnitř sociálních struktur, se začíná projevovat vlastnostmi mnohoznačnosti, neurčitosti a plurality. Společenským změnám uspořádání se věnovali například Zygmunt Bauman, Anthony Giddens, Ulrich Beck a Norbert Elias.

Bauman svou koncepcí individualizované společnosti upozorňuje na její úskalí a zároveň spojuje myšlenky jiných sociologů k podpoření svých poznatků. K postmoderní společnosti byl velmi skeptický, modernita pro něho znamenala éru disharmonie, která svou dvojznačností a neurčitostí přináší negativní následky. V knize *Individualizovaná společnost* vnímá jako nedostatky postmoderní společnosti marné hledání souvislé pevné cesty a absenci závazných vzorů. Tyto nedostatky se projevují nemohoucností a nepřiměřeností, což jsou podle Baumana dvě postmoderní nemoci současné společnosti. Ke stavu disharmonie kromě nesouladu potřeb se schopnostmi přispívá i komplikované uchopení svobody, jejíž cenou je výše zmiňovaná nejistota (*risikoleben*). Svobodu dělil na dvě složky – představu „co zmůžu“ a vědomí „co bych si přál“, ve většině případů dochází k jejich ambivalenci, která přináší úzkost a neklid (Bauman, 2004, s. 75). V knize se Bauman dále věnuje aspektům formování vlastní identity, vlivu postmoderních tendencí na mezilidské vazby a sexualitě, na nichž se uváděné problémy značně projevují.

Pojetí procesu individualizace Norberta Eliase spatřuje cestu k diverzifikaci přes vznik státní centralizované moci. V Baumanově knize *Individualizovaná společnost* se tato myšlenka interpretuje následovně: „společnost utváří individualitu svých členů a jednotlivci tvoří společnost svým jednáním, když jdou za svým prostřednictvím strategií, které jsou možné a přijatelné v rámci společensky tkané sítě vzájemných vztahů“ (Bauman, 2004, s. 59). Vyvíjí se tak tlak na jedince neustálou nutností volby (Elias, 2001, s. 120-121). Elias ve své

¹ Kult individua je novou formou kolektivního vědomí, která nastala na základě rozvoje dělby práce. Vzniká tak jako nové náboženství, uznávající jiné hodnoty a rozvoj společnosti stanovuje úctu k jedinci společenským dogmatem. (Durkheim, 2004).

posmrtně vydané knize s názvem Společnost jednotlivců, individualizaci vnímá jako dynamický neustále se měnící proces, na který musíme reagovat stejně jako na změnu vztahů v něm. Kromě postupu individualizace se nepřetržitě mění i její smysl (Elias, 2001).

Jako poslednímu sociologovi, kterému se v této kapitole budu věnovat je Ullrich Beck. V jeho knize Riziková společnost připisuje rozpad genderových rolí v industriální společnosti jejímu normování a standardizaci modelem nukleární rodiny. Nukleární rodina se základy v stavovských rolích podléhá kontinuitě modernizačních procesů a začíná se rozpadat (Beck, 2004). Zároveň „společnost se při své seberealizaci sama destabilizuje“ [ibid.: 20].

Věnuje se i problematice rodinného privatismu, který svou rozmanitostí a vlastní dynamikou přinesl řadu změn. Změny, které pomáhají formovat vlastní život jednotlivce a jeho podmínek. Ambivalentní rozvoj privátní sféry, kulturního průmyslu a průmyslu volného času byly hlavními činiteli. Dochází tak k změně percepce rodiny, sexuality, ale především k evoluci sociokulturních forem a detradicionalizaci, které mohou vyústit v privatismus politický (Beck, 2004, s. 155). Individualizační tendence společnosti se projevují přímou vazbou mezi partnerskými vztahy a sociálními aspekty (povolání, vzdělání, politika). S individualizací zároveň vzniká nový hodnotový systém, který je tzv. „novou etikou“, kdy oproti tradičnímu sociálnímu charakteru hodnot je zaměřen na individuum a jeho povinnost vůči sobě. I když je tento nový hodnotový systém možnou cestou k seberealizaci, podle Becka je zároveň zdrojem pocitu sebezpochybnování, sebetázání a sebeutvrzování [ibid. 155]. Kontrast hodnotových posunů vystihuje uváděné dotazování na otázku, o jaké cíle lidé usilují. V 50. a 60 letech převládaly kategorie - šťastný rodinný život a například koupě nového auta nebo dobré vzdělání pro děti, dnes vedou kategorie seberealizace či hledání vlastní identity (Beck, 2004, s. 155).

Na počátku této kapitoly jsem jako dva z mnohých projevů (post)moderní společnosti uváděli riziko a nejistotu. Ona společenská nespojitost a neúplnost těmto projevům ve společnosti značně pomáhá. Pro oblast intimních partnerských vztahů se v každodennosti lze zaměřit na problematiku volby. Nepřeberné množství volby a nároků na rozhodnutí a adaptabilitu je zároveň zdrojem disharmonie. Alternativy rozhodnutí existují neutrálně vedle sebe a z volby tak pramení nejistota. Bauman (2002, s. 58) uvádí, že „[k]aždá volba nám něco dodá, ale současně nás

něčeho zbaví“. Druhá vlna moderny je tak v teorii často spojována s utváření vlastní identity, kterou si sami volíme, bez sociokulturních vlivů formujících osobní identitu jako v první vlně modernizace².

V kontextu rolí mužů a žen Beck (2004, s. 181-191) jako nositele rizik spatřuje proces modernizace, který vyvázal jedince z předepsaných rolí a zároveň tím vytvořil konflikt. Percepce v prostředí předpokládající nerovnost i přes změny a vyvázání role paradoxně prohlubuje.

Dobové poznatky teoretiků se v ohledu partnerských vztahů a proměn očekávaných rolí mohou lišit. Koncepty (post)moderních intimních vztahů, jejich dynamice a souvislostem se proto budu věnovat v následující části práce. Doplněné o ověření předpokladů proměny rolí v partnerských vztazích, v stanovených okruzích.

² Vymezení první a druhé vlny modernizačních teorií je častým dělením procesu modernizace. První vlna probíhala od počátku 50. do konce 60. let a navazovala na analýzy modernity sociologů působících v 19. století. Druhá vlna probíhá od konce 80.let 20. století (Keller, 2007; Šubrt et al., 2008a).

3. Individualizovaná postmoderní rodina

Partnerské vztahy jsou předpokládaným základem pro rodinu. Současná rodina, však stejně jako vztahy samotné prošla řadou dynamických změn. Nukleární rodina, která se pokládá za nejčastější formu společného života dnešní rodiny, nemusí být nutně produktem postmoderní společnosti, ale v průběhu modernizace docházelo formování její konkrétní podoby a funkce (de Singly, 1999, s. 13). Celkově se jedná o projevy liberálnějšího přístupu, v populačním chování většiny evropských zemí, kdy se vnitřní institucionální vazby rodin rozvolňují a některá funkce jsou utlumeny, což neznamená nutně úpadek významu rodiny a manželství ve společenských hodnotách (Sirovátka, 2000).

Jako základní charakteristiky proměny rodiny od 60. let 20. století shrnuje de Singly (1999, s. 87) na základě výzkumu Státního ústavu pro demografický výzkum a Státního ústavu ekonomické statistiky³. Tyto charakteristiky lze formulovat v šesti bodech:

1. Snížení počtu sňatků a zvýšení nesezdaných svazků (nebo spolužití)
2. Nárůst počtu rozvodů a rozchodů
3. Nárůst neúplných rodin s jedním rodičem, rodin nově složených nebo obnovených
4. Snížení počtu porodů
5. Nárůst mimomanželských porodů
6. Nárůst námezdní práce žen, převážně matek, ale i párů (oba partneři jsou zaměstnaní)

V knize Sociologie současné rodiny (de Singly, 1999) se dostává do popředí vztahová rovina, která se uvnitř rodiny vyčleňuje. Projevuje se tendencí sdílení intimity, citlivost na kvalitu vztahu a zvýšenou citovost oproti tradiční formě rodiny. Dochází k dělení rodiny na soukromý a veřejný prostor, jak ve své práci uvádí Durkheim paradox, kdy rodina se stává více soukromou záležitostí, ale zároveň je i čím dál více veřejná. (de Singly, 1999, s. 11) Zároveň na pojmu

³ Výzkum INED a INSEE se zaměřoval především na vývoj pracovních norem ve Francii. Pozorované změny šlo aplikovat na problematiku rodiny, která měla podobný vývoj na území většiny západní Evropy.

„manželské rodiny“⁴ popisuje její vyvázání z příbuzenské rodiny a její přechod v pouhou sociální vazbu. Často se o postmoderní rodině mluví jako o „vztahové rodině“ (de Singly, 1999). Dochází tak k vyvlastnění socializační a výchovné funkce rodiny, kterou přebírají ostatní socializační činitelé (např. masmédiá).

Přestože došlo k řadě změn charakteru a funkce rodiny, které se mohou jevit jako destabilizační a oslabující, rodina stále prostředkem formování rolí. Role, které v životním cyklu zastáváme, a často jich je více najednou, mají svůj základ v rodinném socializačním vlivu (Šmolka, 2005). Životní dráhy jedince podléhají kromě času a místa působení našemu jednání v souvislosti s ostatními členy společnosti v longitudinální rovině. Přičemž „trajektorie se skládají ze „sekvencí rolí a zkušeností, které jsou tvořeny v kontextu jednotlivých tranzic či změn ve statutu či rolí“ (Elder, Johnson a Crosnoe, 2003, s. 8). Nelze popřít individualizační a emancipační tendence v rámci životních drah, které se v reakci na společenské změny začínají projevovat de-standardizací. Zmiňovaný důraz na kontrolu vlastního života pomocí vlastních rozhodnutí a odklon od tradičních forem se může projevovat vyznáváním různých životních stylů (Beck, 2004).

Diferencovanost moderních forem a objektivních podmínek životních drah je v řadě faktorů jakými jsou například věk, rozdílnost životních stádií a událostí, délka jejich trvání, které může každý jedinec cítit a prožívat rozdílně (Hassmanová, Marhánková, Kreidl a Hubatková, 2012; Tuček, 2003). Pro rodinu stěžejní tendencí de-institucionalizace, která se projevuje nárůstem nesezdaných soužití bez uzavření sňatku, která se často definuje jako tzv. „manželství na zkoušku“ (Hamplová a Pikálková, 2002). Rodina tak dostává novou podobu a funkci, přičemž navzdory úvahám teoretiků nelze s jistotou predikovat její konec. S ohledem na (demografické) změny, které Rabušic (1996) přisoudil vzniku demokratického prostoru pro svobodné individuální volby, čímž dohází k diferenciaci životních stylů a forem soužití mezi partnery, je nutné zdůraznit rovinu partnerské vazby, která nabývá významu zcela v novém smyslu.

Změny v rámci rodiny by měla přehledně shrnout tabulka č. 1, která konkrétně srovnává rodinu tradiční, moderní a postmoderní.

⁴ Manželská rodina je pojmem Durkheima, který tak popisoval důsledek vyčlenění nukleární rodiny z příbuzenské rodiny. Rodina přestává fungovat jako stabilizátor, pevnost a návaznost narušuje ztráta významu dědictví či dědění sociálního statusu (Možný, 2011, s. 35).

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	široká, vícegenerační	nukleární, manželská	variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, kulturní
Legitimizace	sex, děti	děti	nelegitimizuje
Role	komplementární, hierarchizované	segregované, komplementární	individualizované
Funkce	univerzální	pečovatelské, statusotvorné, citové	citové
Autorita	otec	otec-matka, funkčně segregované	individualizovaná, slabá
Reprezentace diskursu	náboženská, církvní	občanská	masmediální
Mezigenerační přenos	patrilinéární, autoritativní	demokratický smíšený	slabý

Tabulka č. 1 - zdroj: Možný (2011, s. 23) – zpracování vlastní

4. Partnerské vztahy

Ve velkém sociologickém slovníku se definice partnerských vztahů uvádí jako: „[v]ztah, který je na rozdíl od přátelství orientován nikoli k osobnosti partnera, ale ke společnému cíli. Je dán společnou účastí v nějakém podnikání, sdílením povolání, zájmu, úkolu s vysokou mírou vzájemné závislosti a potřeby kooperace“ (Jandourek, 2001, s. 182).

Pro postmoderní intimní vztahy je charakteristický nárůst nových forem partnerství a souvislost s proměnou percepce a funkce dnešní rodiny. Nejen v očekávaných rolích, ale například intimitě, hodnotách či otázce trvání vztahů se projevuje individualizace. Kromě sociální potřeby afiliace⁵, neboli, silné touhy utváření a vyhledávání vztahů s druhými lidmi, může být partnerský vztah zdrojem jistoty, bezpečí, učení, seberealizace, ale i autonomie.

Autonomie je v postmoderních vztazích důležitým aspektem, který teorie často uvádí jako zdroj ambivalence. Snaha o udržení rovnováhy mezi vlastněním partnera a zároveň udržení si autonomie je jedním nejčastěji vnímaných problémů partnerských vztahů. Složitost partnerského soužití potvrzuje Plzák (2010, s. 7), který jej vnímá jako „velký kus kouzla i lidského prokletí“, přičemž „[p]ár se dokáže kazit jakoby sám od sebe a dokáže hubit lidské součásti, z nichž je složen“. Prohlubující se zájem o autonomii a důraz na individuální stránku vztahu má za následek nový způsob partnerské vazby, kdy vztah je založen na dohodě (Bauman, 2002). Dohoda vnáší do vztahu racionálně stanovené hranice, očekávané role a formuluje, co do vztahu oba partneři přinášejí a naopak co získávají. Sociologický jev, který trvanlivost a platnost této podoby partnerské vazby může znázorňovat je například Thomasův teorém⁶. Jinak řečeno, dokud oba partneři svůj vzájemný vztah nepovažují za partnerský, tak jím není. Důležité je že partnerská dohoda má dočasnou platnost a není nikdy konečnou (Beck, 2004). Adaptabilita členů společnosti v (post)moderní době plně nejistot, kdy do životního cyklu zasahují podmínky vzdělání, kariéry apod. se musí partnerské vztahy neustále formovat a dodržovat požadavek mobility. Křehké partnerské vztahy, které zároveň usilují o stabilitu a jistotu, jsou partnery neustále zpochybňovány svou otevřeností, která vede k přehodnocování správnosti svazku (Beck, 2004). Vztahy na dobu neurčitou

⁵ Pojem afiliace (afiliance) můžeme v různé míře pozorovat u každého jedince (Hewstone a Stroebe, 2006).

⁶ Thomasův teorém je sociologický termín W. I. Thomase, podle něhož situace, která je lidmi definována jako reálná, stane se reálnou i ve svých důsledcích (Šubrt, 2008).

nebo vztahy do odvolání jsou variantou, na jejíž základě může vztah vznikat, ale zároveň i končit. Bauman (2002, s. 36) dodává k problematice odstoupení od smlouvy, že: „ačkoliv vznik svazku vyžaduje oboustrannou shodu, k jeho rušení stačí obvykle rozhodnutí jen jedné strany“.

V partnerském vztahu je prostor pro vzájemnou konfrontaci mezi očekáváními obou partnerů, které se mohou v širokém spektru lišit. Mimo životní zkušenosti, které formují představy o vztahu jsou to očekávání ohledně sexu a intimity, ale i každodenních rutinních činnostech. Rozpory v očekáváních a dostupnost alternativ se mohou projevovat neustálým hledáním upokojení a ideálního stavu, kterým není přímo partner, ale pocit mezi svobodou a odevzdáním se někomu druhému. Rabušic (2001) tak partnerství popisuje jako přechodný stav, který zbavuje frustrace z přílišné samoty. Často se můžeme setkat s myšlenkami, které postmoderní vztahy vnímají jako vazby, z nichž se vytrácí láska a jejich udržení je téměř nemožné. Stěžující okolností je paradox touhy být spolu ve vztahu a zároveň sami (každý zvlášť) (Bauman, 2013). Tato pro mnohé svazující představa vztahu přináší kromě příslibu jistoty a bezpečí i úzkost a často je v nich těžké setrvat. Partnerství dnešní doby nelze považovat za překonané, ani neuskutečnitelné avšak důležité je si uvědomit změny, kterými prošlo. Pro mou práci je stěžejní proměna očekávaných rolí a hodnot, které vyžadují možná větší nároky na kompromisy ve vztahu a zároveň omezení své autonomie.

4.1. Současné formy soužití

4.1.1 Manželství

Jednou z častých forem v rámci české populace je manželství. Oficiálně uzavíraný svazek mezi dvěma partnery je kromě stvrzení vzájemných citů zároveň zákonem definován řadou podmínek, které jej umožňují. Zákon o rodině z roku 2012 manželství ustanovuje jako: „trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“ (Zákon o rodině 89/2012 Sb., §1; §2). Kde se práva obou partnerů stanovují podmíněně následovně: „Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.“ (Zákon o rodině 89/2012 Sb., § 18).

Z definice manželství kromě předpokladu založení rodiny vyplývá přijetí nové role v rámci dospělosti, která přijímá závazek, zodpovědnost nejen za sebe, ale i za partnera. S touto myšlenkou může souviset pokles sňatečnosti, který se projevuje ve společnosti společně s nárůstem nesezdaného soužití. Úvahy o individualizaci a zaměření na jednotlivce v partnerství, které se ocitá v nejistotě dnešní doby, by to jistě podpořily. Podmínky vstupu do manželství se v průběhu generací transformovaly zhodnocením ekonomických aspektů sňatku, podobou a velikostí rodiny spolu s genderovou diferenciací v partnerství a s ohledem na způsoby utváření páru a hodnoty, které se sňatku v danou dobu přikládají. Výzkumy z oblasti uzavírání sňatků a postojů k nim roli manželství v dnešních vztazích nezatrácují. Ve svém výzkumu Hamplová, Pikálková a Rychtaříková (2001), na základě dat sice konstatují zdrženlivost současné generace v uzavírání manželství, ale důležitost a význam zůstávají vysoké. Zároveň je se v datech ukázalo, že ženy manželství přikládají větší váhu než muži [ibid.: 52]. Počet registrovaných sňatků od 90. let 20. století měl klesající trend, který přes stagnaci v roce 2013 meziročně vzrostl v roce 2016 nad úroveň 50 tisíc (ČSÚ).⁷

Tab. 2.1 Sňatky podle rodinného stavu snoubenců, 2006–2016

	2006	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Sňatky celkem	52 860	45 137	45 206	43 499	45 575	48 191	50 768
Sňatky dvou svobodných (protogamní)	34 178	29 045	29 684	28 877	30 785	32 689	34 284
Rodinný stav muže: svobodný	39 149	33 371	33 816	32 743	34 691	36 884	38 578
rozvedený	13 160	11 291	10 989	10 339	10 466	10 876	11 758
ovdovělý	551	475	401	417	418	431	432
Rodinný stav ženy: svobodná	39 569	33 443	34 175	33 029	35 155	37 021	39 007
rozvedená	12 654	11 174	10 489	10 005	9 949	10 637	11 206
ovdovělá	637	520	542	465	471	533	555

Tabulka č. 2 - zdroj: ČSÚ

Počátek 90. let spolu se změnou podmínek, které nabízely svobodnou volbu možností k seberealizaci a mimo jiné větší možnosti vzdělání nebo cestování měl vliv na motivaci vstupování do manželství. Trend ubývání sňatků, vyšší počet rozvodů a alternativní formy soužití, jejichž vedlejším důsledkem je například rostoucí mimomanželská porodnost s sebou přináší, ale i nárůst znovuprovdání rozvedených a ovdovělých [ibid: 21]. Strukturální změny spojené s demografickou individualistickou proměnou po roce 1989, včetně výše uváděné porodnosti mimo

⁷ Český statistický úřad. [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2016/snatecnost>

manželství se mohou vysvětlovat pluralitou rodinných forem a zároveň liberálnějším přístupem ve společnosti (Rychtaříková, 2006, s .21).

4.1.2. Nesezdané soužití

Nesezdané soužití nebo jinak tzv. manželství na zkoušku je rozšířenou a častou formou kohabitace českých párů. Je charakteristické fungováním partnerů ve stejné domácnosti, kdy sdílejí hospodaření s financemi, mají mezi sebou intimní poměr, ale neuzavřeli oficiálně manželství. Podobnost s manželstvím se netýká právní stránky vztahu, která poskytuje oběma partnerům ochranu, jelikož v České republice právní řád nesezdané soužití nezdá a nedefinuje. Nesezdané soužití funguje s požadavkem větší svobody a možnosti autonomie a seberealizace ve vztahu (Rabušic, 2001). Tento druh kohabitace je možností prodloužení vlastního rozhodnutí ohledně možnosti uzavření manželského svazku v budoucnosti a především možností blíže poznat partnera, s tím, že rozhodnutí o jeho trvání či ukončení neomezují právní záležitosti rozvodu jako u manželství. Hamplová et al. (2001, s. 47-48) rozlišují šest kategorií, které pojem nesezdaného soužití formují do podob, které může nabývat následovně:

1. Soužití mladých lidí před uzavřením sňatku „na zkoušku“.
2. Soužití mladých svobodných lidí do 35 let ve společné domácnosti, kteří neplánují uzavřít sňatek ani později. Je to nesezdané soužití s trváním kratším než 10 let, kde k sňatku dojít může, stejně tak jako k rozpadu vztahu.
3. Dlouhodobá nesezdaná soužití svobodných partnerů s trváním přes 10 let. Je zároveň alternativou nahrazující manželství.
4. Soužití rozvedených partnerů, kteří nechtějí uzavírat další sňatek.
5. Přečasná nezávazná svazky lidí, s krátkou dobou trvání.
6. Soužití lidí důchodového věku, související mnohdy s udržení si vdovského důchodu.

V teorii věnující se nesezdaným soužitím se kromě rozdílů s manželství řeší problematika postojů a rolí ve vztahu. Blackwell a Lichter (2000) staví své hypotézy na principu „dvojitého výběru“, kdy se páry dělí na vhodné, které vstoupí do manželství a nevhodné setrvávající v nesezdaném soužití. Svě hypotézy

ověřované na základě empirické studie, formulují protiklad kohabitanace od manželství v postojích a hodnotách, přičemž nesezdaná soužití méně často uznávají tradiční hodnoty, role v domácnosti mužů a žen, zároveň je menší pravděpodobnost vytvoření stabilního dlouhotrvajícího vztahu, kdy partneři, chtějí méně často děti. Rozdílnost nemanželského partnerství, může spočívat i ve výběru protějšku, kdy požadavky v souvislosti se závazností tohoto soužití mohou být nižší, než u osoby aspirující na celoživotního partnera v manželství (Hamplová et al., 2001).

4.1.3. Registrované partnerství

Registrované partnerství je obdobou manželství pro homosexuální páry, s rozdílem některých právních aspektů tohoto svazku. Páru, který uzavřel registrované partnerství je povoleno vychovávat děti, navzdory tomu se ve společnosti řeší otázka kompetence a vhodnosti výchovy rodiči stejného pohlaví. Často názory proti zastávají tradiční model rodiny, kdy v čele rodiny je muž a matka – žena, která zastává především výchovnou a pečující funkci. Zároveň lze konstatovat, že po roce 1989 je tomuto typu soužití přijímán obecně tolerantnější přístup, stejně jako k ostatním alternativním formám partnerství (CVVM, 2017). Tato změna může být způsobena důrazem na individualitu a větší volnosti a otevřenosti.

4.1.4. Fenomén singles

Singles se dnes vnímají jako lidi, žijící bez trvalého partnera, mnohdy v jednočlenných domácnostech. Pro danou skupinu je charakteristický posun v životních drahách, kdy se prodlužuje období mladosti, čímž se oddaluje stádium dospělosti, které se pro dřívější generace spojovalo se zakládáním rodiny, uzavíráním manželství. Tato poměrně nová životní fáze v teorii označuje několik pojmů jako například - „pozdní mladost“, „mladá dospělost“ a „post-adolescence“ (Heath a Cleaver, 2003; Tomášek, 2006).

Do skupiny této skupiny nepatří pouze ti, kteří se rozhodli žít sami (dočasně nebo na stálo), ale lidé, kteří vnímají být singles jako životní styl, stejně tak sem budou patřit i ti, co nenašli doposud vhodného partnera. Pro lepší představu o typologii singles uvedu čtyři kategorie, které definoval Stein (1981, s. 10-12) následovně:

1) **dobrovolní dočasní** – mladí, doposavad nesezdaní a rozvedení, kteří odkládají uzavření nebo znovuuzavření sňatku. Neznamena to odmítání sňatku, jen mu přiřkládají menší důležitost.

2) **dobrovolní stabilní** – jedná se o kohabitaci, která neuvažuje o uzavření manželství a stav nesezdaného soužití je vyhovující. Zároveň sem patří skupiny, jejichž životní styl vylučuje manželství jako například kněží, členové a členky náboženského řádu.

3) **nedobrovolní dočasní** – mladí doposavad nesezdaní - aktivně hledající partnera. Patří sem i starší nikdy nezadaní, kteří začali hledat.

4) **nedobrovolní stabilní** – starší rozvedení, ovdovělí, doposavad nesezdaní. Manželský sňatek by chtěli, ale nenašli vhodného partnera, tudíž tento stav přijali.

Z výše uvedené typologie vyplývá komplikovanost věkového vymezení singles, jelikož do tohoto fenoménu můžeme započítávat ovdovělé i rozvedené. Nelze tedy jednoznačně tvrdit, že tento fenomén se týká výhradně mladých lidí. Jako společnou charakteristiku lze uvést důležitost, kterou přisuzují svobodě, nezávislosti, možnostem seberealizace a například budování kariéry. Právě orientace na výkon a zaměstnání, které zabírá singles spoustu volného času, je možným způsobem k ucelení vlastní identity, pocitu kontroly nad svým životem a ziskem větší osobní i sociální autonomie (Vágnerová, 2007). Tyto aspekty však život mohou anonymizovat a vést k izolaci jedince [ibid.: 105-107].

A zároveň se pojem dostatečného materiálního zajištění u singles vnímá jako důležitý předpoklad pro založení vážného vztahu v budoucnu.

Za možné klady života bez stálého partnera se může považovat osobní rozvoj vlastností a postojů, zvýšení sebedůvěry, otevřenost novým zkušenostem, čas na ujasnění si vlastní identity a životního cíle nebo pocit soběstačnosti (Vágnerová, 2007). Na druhé straně nedostatky mohou spočívat v pocitu osamělosti nebo frustrace z nenalezení partnera splňujícího všechny nároky, ale i možná ztráta schopnosti partnerského soužití (Tomášek, 2006).

Být single neznamená být výhradně bez partnera, v moderní společnosti existuje několik forem vztahů jako například LAT – living apart together nebo

Giddensův pojem kapesního vztahu, kterému se budu věnovat v dalších kapitolách. LAT, definuje vztah dvou partnerů, kteří se rozhodli žít odděleně, tato transformace intimního vztahu je narůstajícím trendem ve společnosti (Tomášek, 2006; Hamplová et al., 2001).

4.2. Výběr partnera

Volba partnera je důležitým životním rozhodnutím, které může zásadně ovlivňovat kvalitu našeho života. Neexistuje osvědčený návod na správnou volbu, jelikož podmínky, ze kterých pocházíme, máme rozdílné stejně tak, jako priority a hodnoty nebo povahové rysy. Vzor v primární rodině a vztahu svých rodičů je základním faktorem při budoucí volbě potenciálního partnera. S touto skutečností pracoval psychiatr John Bowlby (1969) ve své teorii připoutání (attachment theory), která pojímá jako základ pro stálé a kvalitní vztahy v dospělosti vztah dítěte s pečující osobou (většinou matkou). Rodinný vliv se tak v moderních vztazích eliminuje do formy „vrozené“ dispozice, kdy rodina nezasahuje do výběru partnera a uzavření domluveného sňatku jako dříve (de Singly, 1999). Odborníci se proto začali věnovat partnerským strategiím, ve kterých právě volba partnera často figuruje.

Teorie S-V-R podle B. Mursteina (1970) vývoj vztahu vnímá procesuálně v rámci několika kroků. První fáze podnětu (S- stimulus) neboli partnera, který jako podnět působí svým vzhledem a chováním. Druhá fáze hodnotová (V- values) je krokem, kdy jde o hledání shody v rámci hodnot, postojů a zájmů. Třetí fáze se týká rolí (R – role), které oba partneři zaujímají a nakolik jsou kompatibilní. Podle vzájemné shody v jednotlivých krocích může vztah fungovat, především jde o rovnováhu v rámci osobních hodnot, které mohou být rozhodující pro délku a kvalitu vztahu.

Česká teorie výběru partnera podle Plzáka (2010, s. 161-168) pojímá problematiku zcela jinak. Výběr partnera dělí na tři typy. Emocionální výběr, který silně ovlivňuje kromě představy sentimentálně romantické lásky i vliv médií. Jedná se tak o výběr neracionální, který je osvobozen od pevně daných kritérií. Na rozdíl od toho druhý výběr je racionální, fungující na principu – vybrat, vyzkoušet a koupit. Plzák u tohoto výběru zdůrazňuje důležitost taktilní (dotykové) vřelosti v partnerství, která se nelze zpětně vynucovat a zároveň je aspektem, který je důležitější než míra ve které se nám partner líbí. Posledním, kromě emocionálního

a racionálního výběru je výběr riskantní. Do něho se řadí alkoholici a osoby drogově a jinak závislé.

4.2.1. Obecná kritéria výběru partnera

Výběru partnera předchází fáze, ve které si člověk určuje a vybírá kritéria, která by měl potenciální partner splňovat. Tyto prvky se u každého nějak liší a mají různou míru důležitosti. Kritéria mohou být jakákoliv, ale do obecného rámce lze zařadit kromě vzhledu, věk, vzdělání, zaměstnání, životní styl, životní postoje, charakterové vlastnosti a společné zájmy.

Podobně stanovuje kategorie hodnot, které je možné přibližně odhadnout Plzák (1970, s. 233) v následující podobě:

- Estetická hodnota - krása
- Ekonomická hodnota – příjem, výhled do budoucna
- Osobnostní hodnota – jak se protějšek chová a projevuje
- Biologická hodnota – zdraví, věk

Výše uvedená kritéria jsou jiná pro muže a ženy. Šmolka (2005, s. 85) se věnuje interpretaci těchto rozdílů v rámci partnerské typologie. Rámec kritérií u mužů je převážně zaměřen na jeden aspekt, mnohdy vzhled a přitažlivost, což Šmolka odůvodňuje tím, že: „[v]ětšina mužů je totiž v dané chvíli s to používat nikoli pouze jednu polovinu mozku, ale z ní většinou dokonce pouze jediný závit“ [ibid.: 85]. Oproti tomu ženy, přes svou možnou nerozhodnost ve svých požadavcích kombinují a hodnotí socioekonomický status partnera, jeho inteligenci, osobnost a výkonnost. Faktory výběru jsou vědomé i nevědomé, mezi nevědomé se může řadit pomyslný základ těchto kritérií v roli ženy (sběračky) a muže (lovce), které se však v průběhu vývoje společnosti transformovaly.

Partnerská typologie podle Šmolky není konkrétní strategií, ale poukazuje na fakt, že pro fungující vztah je důležitá kombinace vhodných kritérií. Některé si totiž přímo odporují a vedou tak vztah ke korozi nebo přímo k rozpadu (Šmolka, 2010). Obecná kritéria výběru, jsou závislá na hodnotách obou partnerů a může konstatovat, že více pravděpodobně je nám lépe s lidmi, kteří zaujímají podobné postoje, zájmy, podobně přemýšlí a mají rádi podobné věci. Tento předpoklad značně podporuje pozorovatelné tendence k hledání vyrovnaného partnera pro život, především v oblasti atraktivitu, jejíž význam dnes stoupá (Hargašová

a Novák, 2007). Příkladem, může být model úspěšného muže a atraktivní ženy nebo úspěšné krásné ženy a úspěšného muže.

5. Baumanova koncepce vztahů

Zygmunt Bauman neboli sociolog věku nejistoty, jak se mu s nadsázkou často říká, je pro mou práci hlavním teoretickým základem pojetí (post)moderních vztahů.

Vztahy dnešní doby vnímá jako křehké a nejisté v závislosti na „tekutém“ prostředí, ve kterém se vyskytují. Uplatňuje se tak paradox, kde jsou „lidé marně toužící po pocitu bezpečí, sounáležitosti a pomocné ruce, na niž by se mohli v těžkých chvílích spolehnout, lidé nadarmo prahnoucí po „navázání vztahu“; i přesto jsou neustále na pozoru před „spřízněním“, hlavně před spřízněním „nadobro“, o spříznění „navěky věků““ (Bauman, 2013, s. 10). Ukotvená tendence v lidech „nebýt sám“ se tudíž dostává do rozporu s narůstajícím důrazem na individualitu a osobní svobodu. V rámci každodenního života se ve společnosti projevuje charakteristika epizodičnosti ve všech jeho aspektech (Bauman, 2002). Život se tak skládá z krátkých na sobě nezávislých epizod, které bez nutnosti chronologické návaznosti fungují v omezeném čase, který se neustále zmenšuje. Tato tendence k parcialnosti každodennosti se projevuje například i v utváření individuální identity. Postmoderní identita je především flexibilní a reaguje na konkrétní životní podmínky člověka. Přičemž žádoucí je především schopnost reagovat, přetvářet, zdokonalovat (Bauman, 2004) a často být schopný koordinovat všechny role, které zastáváme. Bauman (2002) popisuje vytváření vlastní identity na základě několika požadavků a těmi kromě vytváření koherentnosti mezi fragmenty a jejich legitimizacemi jsou zároveň, udržení kontinuity a tvoření odlišnosti. Oproti tomu se klasická podoba moderní identity pojímala jako následování stanoveného cíle, nebo jako „životní projekt“, který ve své práci shrnul Jean-Paul Sartre (Bauman, 2004, s. 267) Některé úvahy o postmoderní osobnosti člověka dokonce pracují s teorií, že lidé čistě postmoderní doby se vyznačují absencí identity.

I proměna způsobu kohabítace v dnešních vztazích se s ohledem na nejistotu a zdroj části osobní identity nese v zcela jiném duchu. Oproti dříve běžnému vztahu, který byl stvrzen manželstvím, je dnes mnohem častější tzv. žití na hromádce, jeho přínosem je kromě nenárokování závazků, které shrnuje Bauman následovně: „příliš neplánuje, neskládají se žádné přísahy a nevydávají žádná prohlášení, a když už na ně dojde, nejsou myšleny vážně, nekladou se při nich žádné podmínky a nikomu nesvazují ruce.“ (Bauman, 2013, s. 40). Ačkoliv je pro

Baumana manželství jakýmsi mostem do bezpečného přístavu, v dnešní době už není trvalého charakteru, jelikož se neustále nárokuje jeho flexibilita a projevuje se orientace na krátkodobé cíle [ibid.: 40]. Proto je v tekutém prostředí postmoderny manželství zdrojem jistoty, jen do doby, než se objeví úvahy o jeho ukončení [ibid.: 40, 46].

Závazek jako takový, s příslibem věrnosti a oddanosti je podle Baumana z dlouhodobé perspektivy nesmyslný. Pojímá ho jako investici, které nelze přísahat věrnost, stejně tak jako vztahu, který nám po čase nemusí přinášet očekávané zisky [ibid.: 26-27]. S touto myšlenkou přichází paradoxy očekávání a vstupu do partnerského vztahu. Paradox, kdy vstup do vztahu neuspokojil potřebu, kterou jsme chtěli a naopak se ona potřeba stává nepříjemnější a neodbytnější. Tato investice do vztahu, kterou zhodnocují obě strany, v partnerství závisí na výpočtech a rozhodnutí, jestli nám zůstane nebo ne. Závisí na rozvážnosti a hodnocení druhého partnera, který volbu „držet nebo opustit“ může hodnotit jinak a jeho úsudek o trvání vztahu může druhý partner ovlivnit jen minimálně [ibid.: 26-27].

5.1. Nejistota

Svět ve stavu „nezřízené individualizace“ vztahy silně polarizuje a formuje je do formy silné rozpolcenosti (Bauman, 2013). Problematika nejistoty je spojována s osamělostí, přičemž nejistotu plodí i vztahy. Na tuto skutečnost reaguje boom v oblasti poradenství, kdy složitosti vztahů se dnes často řeší za pomoci odborníků. Bauman (2004) upozorňuje na skutečnost, kdy cenou za svobodu je právě nejistota, která často přináší úzkost a frustraci. V souvislosti s tím vzniká pojem „kapesní vztah“, který ztvárňuje ideální představu moderních vztahů, která se do jisté míry může vypořádat s nejistotou. Tato definice pojímá vztah jako takový, který je neustále po ruce, ale když už ho nepotřebujeme, jednoduše ho vrátíme „do kapsy“ (Bauman, 2013, s. 11-12). Avšak dá se předpokládat, že tato forma vztahu neaspiruje na dlouhodobé fungování a nelze zaručit úplné potlačení nejistoty.

5.1.1. Láska, intimita a sexualita

Již zmiňované pochyby o existenci lásky a trvalosti v dnešních vztazích se celkem podrobně řeší v Baumanově práci. V rámci tekutého moderního světa, kdy lidé usilují o vztah a zároveň bojují o to, aby neupadal, přichází namísto

intenzivního úsilí na údržbě vztahu obranná tendence, která vztah vyžaduje jako nezávazný a volný (Bauman, 2013, s. 12). Vztah je žádoucí dokud přináší očekávané zisky a příliš neočekává napětí. Tím se dostáváme k nové podobě lásky a intimity ve vztazích. Vztahy, které dříve vytvářely nároky na trvalé spříznění, zahrnující ideje romantické lásky se například radikální změnou struktur rodiny (Možný, 2011) změnil na rozvázané vztahy, které mají podobu sítě, a je jednodušší se z nich vyvázat.

Romantická láska doufající v „dokud nás smrt nerozdělí“ pro dnešní společenské nároky není vyhledávanou představou. Bauman (2013, s. 14-19) mluví o lásce jako dovednosti, kdy na základě dostupnosti a časté „zkušenosti s láskou“, do které se zahrnuje i vztah na jednu noc se její podoba formuje do „pronikavých, krátkých a šokujících epizod, u nichž se a priori počítá s křehkostí a krátkověkostí.“ Zároveň podmiňování si dovednosti vede k „odnaučení se lásce“ a k „naučené neschopnosti milovat“ [ibid.: 19].

Co se týče intimního života, konkrétně sexuality s ústupem trvalých závazků v partnerství se tento aspekt vztahů značně proměnil. Tradiční pojetí sexu jako takového v sobě neslo předpoklad trvalosti, bezpečí a především početí, jakožto zachování rodu (Bauman, 2013). Početí dítěte se dnes hodnotově přeneslo na úroveň předmětu citové vazby, svým rodičům má tak sloužit jako zdroj radosti a potěšení, což často přichází ruku v ruce se starostmi a sebeobětováním nebo úzkostmi z neznámých nebezpečí. Celkově se toto rozhodnutí zohledňuje jako provedení investice, přes fakt, že spousta investic v rámci rodinného života nelze spočítat [ibid.: 51-52].

Emancipace sexu znamenala odpoutání od budoucnosti a cíl je zaměřen na radost a potěšení. Paradoxně emancipace nepřinesla očekávaný přínos, jelikož tradiční pojetí sexu nakonec takový tlak nevyvíjela a novodobé pojetí ochuzené o uváděné tradiční předpoklady sužuje strach ze zklamání a nenaplnění [ibid.: 55]. Absence jakýchkoliv podmínek tedy sexu spíše škodí a Bauman dodává, že: „[i]ntimní spojení sexu s láskou, pocitem bezpečí, trvalostí, nesmrtelností skrze pokračování rodu přece nebylo tak zbytečné a omezující, za jaké bylo označováno a považováno“ [ibid.: 56]. Kromě absence jako frustrující prvky fungují například nároky sexuálních partnerů, ale i nejistota ohledně toho, jaký typ závazku splynutí dvou těl přináší a jaké přináší závazky do budoucna [ibid.: 59]. Kromě výše uváděných charakteristik sexuality lze zmínit její působení jak v privátní sféře, tak

zároveň v té sociální. Projevuje se to tím, že se nárok „vztahuje k druhé osobě, volá po její přítomnosti a neúnavně se snaží tuto přítomnost přetvořit ve stabilní propojení dvou jedinců. Touží po soudržnosti a spojení.“ (Bauman, 2006, s. 38).

V postmoderních vztazích je nutné brát ohled na vliv masového užívání internetu. Kromě nových forem seznamování, komunikace s sebou internet přináší možnost navazovat vztahy bez ohledu na vzdálenost nebo sociální dovednosti jedince. Virtuální vztahy jsou méně náročné na navázání, ale i ukončení, nevytváří tlak jako vztahy ve fyzickém prostředí. Bauman k této problematice dodává, že povrchní seznamování online je oproti seznamování na veřejných místech na vzestupu, neboť online seznamky nevyžadují vyšší míru sociálních dovedností a úsilí [ibid.: 69-72]. Zároveň konstatuje, že „nejzásadnějším přínosem virtuální blízkosti je odtržení komunikace a vztahu“, přičemž v dnešní době „být připojen“ je výhodnější než „být angažován“, což znamená být mnohem méně produktivní ve vytváření a udržování pout [ibid.: 69].

6. Anthony Giddens a proměna intimity

Anthony Giddens proměnu partnerský vztahů zachycuje na základě odklonu od romantické lásky⁸ ke změně intimity v podobě tzv. čistých vztahů nebo ke „spolu plynoucí lásce“. Romantická láska je jakousi „hrdinskou výpravou“, kdy vlastní identita „nabývá na hodnotě objevem toho druhého“ (Giddens, 2012, s. 57). Zároveň k pojmu romantické lásky autor dodává, že: „vyprávění příběhu je jedním ze smyslu „romance“, ale příběh se dnes individualizuje; člověk zahrnul sebe a toho druhého do personalizované narace, která už nijak neodkazuje na širší sociální procesy.“ [ibid.: 50]. Oproti tomu čistý vztah „odkazuje k situaci, kdy do vztahu lidé vstupují pro vztah sám, pro to, co mohou oba ze svého spojení získat; a trvá jen potud, pokud jsou oba přesvědčení, že jim skýtá dost uspokojení na to, aby v něm chtěli setrvávat.“ [ibid.: 68]. Posun postmoderních individualizovaných vztahů k „spolu plynoucí lásce“ představuje vyrovnané postavení partnerů v rámci toho, co do vztahu vkládají a získávají zpět. Zároveň úroveň emoční angažovanosti obou partnerů při vyšší míře vyrovnanosti v partnerství je cestou k „čistému“ vztahu. Oproti romantické lásce je „spolu plynoucí láska“ více genderově vyrovnaná [ibid.: 72].

6.1. Intimita a plastická sexualita

Intimní stránka vztahů založených na spolu plynoucí lásce je založena na sexualitě. Nová podoba sexuality je osvobozena od reprodukční funkce a genderových rolí, zaměřuje se na prožitek. Schopnost vzájemného sexuálního uspokojení se stává rozhodujícím faktorem o trvání vztahu, s čímž souvisí i kultivace sexuálních dovedností (Giddens, 2012, s. 72). Kultivací sexuálních dovedností autor myslí „schopnosti poskytovat a zažívat sexuální uspokojení, a to pro obě pohlaví, začíná být reflexivně organizováno prostřednictvím mnoha zdrojů informací o sexu, poradenství a výcviku“ [ibid.: 73]. Spolu plynoucí sexualita, která nemusí být nutně monogamní, autor pojmenoval „plastickou“ sexualitou, která je zároveň předpokladem sexuální revoluce [ibid.: 54; 72-73].

⁸ Romantická láska se spolu se vznikem literárního žánru románu datuje ke konci 18. století. Je idealizovanou často platonickou podobou lásky, která nás vede k doplnění vlastní neúplnosti protějškem a odděluje se od milostné vášně (amour passion). Sexualita se vyznačuje hlavní rolí v manželství a to jako prostředek plození dětí. Zároveň se tato představa romantické lásky, kterou častěji sdílejí ženy, týká heterosexuálních párů (Giddens, 2012, s. 49-58).

7. Očekávané role mužů a žen

V partnerských vztazích se v rámci jejich utváření nebo společného fungování dostává do kontrastu představa a očekávání s realitou vnímanou oběma partnery. K částečnému hodnocení dochází již při výběru partnera, ale to projde řadou změn, které rozhodnou, jestli konkrétní intimní vztah splňuje očekávání nebo zklamání z něj přinese konec. Část očekávání a rolí, které zastáváme v partnerství je primárně získanou dispozicí, vzorcem chování, které jsme si osvojili v rámci rodiny a podmínek, v nichž jsme vyrůstali. Především vztah mezi rodiči je tak důležitým aspektem, který ovlivňuje budoucí vztahy každého z nás (Praško, 2005; Hamplová et al., 2001). Kromě rodinného zázemí tuto problematiku silně ovlivňuje gender. Mužský a ženský pohled se značně liší, navzdory tomu, že se s postmodernitou často očekává tendence ke snižování rozdílů a rovným příležitostem.

7.2. Vývoj genderových rolí

Genderové role jsou velmi důležité v perspektivě očekávání uvnitř vztahu a pomáhají zároveň uchopit rozdíly mezi chováním mužů a žen. Představy o tom, jak by se obě pohlaví měly „správně“ chovat se generačně přenáší a specifikuje požadavky dané doby, zároveň i společnost jako taková předává tento rámec. Podstata zmiňovaných představ o chování je součástí kolektivního vědomí, které si osvojujeme primárně přijímáním daných vzorců výchovou rodičů (Renzetti a Curran, 2003).

Proměna v percepci genderových rolí se udála především v sebepojetí, vymezení vlastní identity, dále v sociálním očekávání chování jedinců opačného pohlaví, ve vztahu k partnerství a rodičovství, ale i osobní sféře preferovaného životního stylu nebo trávení volného času (Vágnerová, 2007). Uváděné změny probíhají intenzivně přibližně od 50. let 20. století (de Singly, 1999). Nejvíce se na změnách podílela emancipace a celkově postavení žen na pracovním trhu, zároveň jejich větší vzdělanost tzv. feminizace vzdělání⁹ a práva v rámci rozhodování sama za sebe spolu s větší svobodou.

⁹ Feminizace vzdělání se projevuje nárůstem a převahou zastoupení žen v procesu vzdělávání. Zároveň lze tento pojem vnímat jako vyrovnání šancí na vzdělání (Beck, 2004).

Mužská role je formována tradičním rodinným modelem, kdy v čele rodiny je muž, který zaopatřuje domácnost a ve značné části věcí rozhoduje. Muž zastával především roli živitele, přičemž s příchodem práce mimo domov došlo k prvnímu kroku rozvolnění rolí, kdy muž měl na starost finance a žena péči o domácnost (de Singly, 1999; Možný, 2011; Beck, 2004). Představa a očekávání této maskulinní role dodnes z velké části přetrvává, ale transformovala se požadavky postmoderní doby. Vyšší míra adaptability tak podporuje očekávání společnosti, která nárokuje muže jako silnější, chytřejší a schopnější, neustále se překonávající jedince. Zároveň je předmětem diskuze z pohledu psychologie často zmiňován důraz na emocionální, podporující a pečující chování mužů, s tím související konflikt dominance a projevu chování, které se od dětství vštěpují dívkám (Renzetti a Curran, 2003). I když dnes muži nemusí zastávat pozici hlavy rodiny a mnohé dominantní projevy jejich vystupování, pro udržení si mužnosti v rámci společenského vnímání a vlastního sebepojetí je časté potvrzování maskulinity socio-ekonomickým statusem¹⁰, nebo typickými mužskými koníčky, mezi ně lze řadit i náročnou manuální práci.

K problematice partnerských vztahů uvádí Vágnerová (2007), že navzdory dominanci, rozhodování a iniciativy v rámci sexuální stránky partnerství, které se po mužích vyžadují, je těžké rozpoznat, v jaké míře jsou tyto aspekty vhodné pro dlouhodobý kvalitní vztah. Nejenže je možné dnešní role muže považovat za oslabené, zároveň lze konstatovat jejich absenci přesného vymezení v závislosti na emancipované roli žen, které se stávají dominantnějšími a ambicióznějšími.

Mluvíme-li o proměně rolí, mnohem zásadněji proběhly u žen v pozitivním slova smyslu. Tato změna se týká především oblasti práv, sexuality a vzdělání (Beck, 2004). Oproti dřívější roli ženy v domácnosti, jejíž hlavním posláním byla péče o děti a domácnost se moderní role zmitá v rozporu. Žena se musí rozhodovat na základě vlastních priorit, mezi několika rolemi, které mnohdy zastává najednou. Role mateřská, profesně-karierní a ženská, které formují vlastní identitu, zároveň se tato kompatibilita setkává s neustálým srovnáváním očekávání společnosti. Nelze opomenout, že ženská role nadále obsahuje tradiční základ, podle něhož se feminita pojí s citlivostí, vstřícností, péčí a větší mírou emocionalitou. Obratem je

¹⁰ Spojení rolového stereotypu „člověka činného povolání“ ekonomickou individualizací s mužským rolovým chováním (Beck, 2004, s. 184-185).

i vnímání životního poslání ženy, které se částečně změnilo z „života pro druhé“ na „život pro sebe“ (Beck a Beck-Gernsheim, 2002, s. 56; Beck, 2004, s. 184).

Osvobození od tradičních připsaných rolí mužů a žen je jedním ze zásadních aspektů ovlivňujících podobu současných partnerských vztahů. Ačkoliv se tato proměna může zdát osvobozující pro výběr partnera a následné společné soužití, zmiňovaná nevyhraněnost a prolínání rolí to může značně komplikovat. Beck (2004, s. 162-163) se k postavení obou pohlaví vyjadřuje poměrně skepticky, uznává změnu obou rolí (především role žen), ale vnímá ji spíše jako změnu ve „vědomí a na papíře“.

Paradoxem označuje situaci, kdy „větší rovnost vyzdvihuje ještě zřetelněji do vědomí trvající a prohlubující se nerovnosti“ [ibid.: 162]. Jinak řečeno, očekávání vyrovnání předpokladů mužů a žen, se na základě společenského vědomí stanou reálné poměry více pocíťovanými a nerovnými. Co se týče tlaků na volby v životě každého z nás, Beck připouští modernizační vliv, který role v partnerství vyrovnává. Společenské jednání a rozhodování s heslem „anything goes“¹¹, kdy Beck s nadsázkou říká že: „[k]do a kdy umývá nádobí, kdo převinuje plačící dítě, kdo obstarává nákup a luxuje, je stejně nejasné jako to, kdo vydělává na chléb, kdo rozhoduje o mobilitě a proč se nočních radostí smí užívat vždy jen s každodenním, na radnici k tomu ustanoveným a řádně sezdaným protějškem“ [ibid.: 189]. Tato myšlenka ztvárňuje náročnost skloubit role v partnerském vztahu, podle potřeb a očekávání, tak aby zároveň oběma partnerům vyhovovaly v ohledu na konkrétní situaci. Vágnerová (2007) popisuje konflikt mezi idealizovanou představou partnera, se kterou se protějšek cítí rovnocenný, zároveň mu poskytuje oporu a pomoc s domácími pracemi, ale závisí na míře očekávání v dané situaci. Proto jsou požadavky na partnera postmoderní společnosti náročnější. Vzhledem k možnému nátlaku a pocitu nejistoty v partnerství se procesem individualizace vyčlenila skupina lidí, kteří odmítají neustálou snahu o kompatibilitu očekávaných rolí obou partnerů a žijí at' už dobrovolně nebo nedobrovolně sami (tzv. singles). Zároveň ale dynamikou individualizace podle Becka (2004, s. 186), jsou lidé „při hledání „vlastního života“ osvobozováni od tradičních forem a připsaných rolí“, kdy na základě oslabených sociálních vztahů jsou puzeni k životu ve dvou,

¹¹ Anything goes – podle vlastního překladu znamená „všechno jde“, rozdíly rolí obou pohlaví se snižují.

k hledání partnerského štěstí. Jelikož „současně s oslabováním tradic rostou přísliby, které skýtá partnerství [ibid.: 186].

8. Předpoklady teorie k vytvoření testovaných hypotéz

V následující části bakalářské práce, se budu věnovat ověřování teoretické části pomocí hypotéz, které budou mít podobu výroků vyjadřujících základní předpoklady vybraných autorů. Tyto hypotézy mají mapovat vývoj změn v očekáváních ohledně partnerských rolí, přesněji ve třech stěžejních oblastech, které jsem předem zvolila.

Tyto oblasti jsou – ekonomický, intimní a individuální sektor, které blíže představím v následujících kapitolách. Zmiňované sektory, by měly posloužit jako rámec každodenního života partnerů, ve kterém by se mohly objevit očekávané tendence mnohoznačnosti či individualizace.

Pro ekonomický sektor bude pozornost zaměřena především na způsob sdílení financí obou partnerů, přispívání do společného rozpočtu, nebo změny v percepci a významu zaměstnání žen. Výsledky analýzy by mohly potvrdit myšlenku Baumana o vztazích na základě smlouvy, nebo Giddensův čistý vztah – kdy pro partnery může být příjem či rovné hospodaření s penězi způsobem vyjádření nezávislosti a zároveň může pomoci k snazšímu vyvázání ze vztahu.

V sektoru intimním budou hypotézy zaměřeny k testování postojů k způsobu soužití partnerů a jejich vnímání závazku.

Třetí sektor individuality se bude věnovat životnímu stylu partnerů, otázce dělení povinností v domácnosti a hodnotám, které uznávají.

Konkrétní testované hypotézy a podrobné představení oblastí analýzy, metodologie a souborů respondentů budou uvedeny v následující kapitole.

9. Praktická část

Hypotézy, testující data ISSP a CVVM, jsou utvářeny na základě předpokladu skeptického vývoje moderních vztahů především podle Baumana, Giddense a Becka. Data sety ISSP spadají pod výzkumy kategorie Family and changing gender roles¹². Dotazníkovým šetřením se shromažďovala data v rámci vybraných zemí, pro účely mé bakalářské práce jsem zvolila data pro Českou republiku.¹³ Jako metodu analýzy jsem zvolila třídění prvního stupně, které v dalším kroku doplním analýzou kontingenčních tabulek.

Rozdíly mezi podskupinami budu analyzovat prostřednictvím kontingenčních tabulek, ověřovat chí - kvadrát testem a příslušným koeficientem asociace¹⁴. Testovanými podskupinami budou pohlaví a věkové skupiny. Věkové kategorie budou celkem tři – mladí (18 - 25 let), starší (26 – 35 let) a zralí (36 – nejvyšší věk respondentů). Proměnné věku a pohlaví, jsem zvolila kvůli vyšší pravděpodobnosti projevů vývoje v postojích ohledně rolí v partnerských vztazích, které se nemusí projevovat plošně napříč populací, ale například pouze v konkrétní skupině. Hlavní očekávání se týkají, nárůstu individuality a rozvolnění rolí, které do nedávné doby přímo definovaly tradiční partnerský vztah.

Data CVVM, která spadají pod šetření Naše společnost, slouží k ověření hypotéz, které dotazník ISSP neobsáhl a zároveň v rozmezí let 1990 – 2011 vytvořený žebříček hodnot může být přínosný v rámci pozorovatelné tendence, co je pro respondenty postmoderní společnosti důležité.

9.1. Ekonomický okruh očekávaných rolí

V rámci rozvíjejícího se ekonomického a pracovního trhu, v němž mají ženy větší zastoupení, než tomu bylo dříve, se začaly proměňovat i role mužů a žen v intimním životě. Společné soužití je značně ovlivněno prací, jak v domácnosti, tak v placeném zaměstnání. Z historického hlediska je klíčová transformace ženské role v oblasti práce, přičemž tato problematika je stálou součástí trvajících diskuzí

¹² Znění otázek či výroků dotazníku viz příloha.

¹³ Pro rok 1994 probíhalo šetření od února 1993 – ledna 1996 (N=1024).

Od září 2001 do února 2004, probíhal sběr dat pro šetření roku 2002 (N= 1289). A pro poslední soubor z roku 2012 probíhal sběr dat v termínu srpen 2011 – leden 2015 (N=1804).

¹⁴ U jednotlivých hypotéz budu komentovat bližší poznatky a vztahy, pokud ne, potvrdila se nulová hypotéza (vztah neexistuje). V případě, že nezmiňuji sílu či významnost zkoumaného vztahu, vyšel v testu jako velmi slabý.

o genderové nerovnosti a reprodukci genderové segregace¹⁵. Od konce 50. let 20. století docházelo k podpoře masového vstupu žen do placeného zaměstnání (Křížková, Maříková, Hašková a Formánková, 2011). Z historického hlediska výrazné zapojení žen na trh práce se v teorii začíná objevovat koncem 60. let 20. století, ženy zejména vstupovaly do sektoru služeb a nemanuálních typů zaměstnání od původního sektoru průmyslu a zemědělství (Kalinová, 2007; Křížková a Vohlídalová, 2009). Emancipaci zaměstnaných žen v rámci komunistického projektu podle Šiklové (1997), neumožnil rovnost mezi muži a ženami tím, že nechal v potaz podílení se mužů na práci neplacené, tudíž tzv. osvobozená domácnost se neprosadila. S nárůstem vzdělanosti, která se stala klíčovou pro výběr zaměstnání i finanční ohodnocení, se Česká republika v současnosti stále potýká s mzdovou nerovností mezi pohlavími. Genderové rozdíly, kterým měla pomoci k vyrovnání rodičovská dovolená či zkrácený úvazek od roku 1966 je typický „odklon od modelu dvou živitelů k modelu dvou živitelů s kontinuální pracovní dráhou muže a přerušovanou pracovní dráhou žen“ (Křížková, Dudová, Hašková, Maříková a Uhde, 2008; Křížková et al., 2011, s. 14).

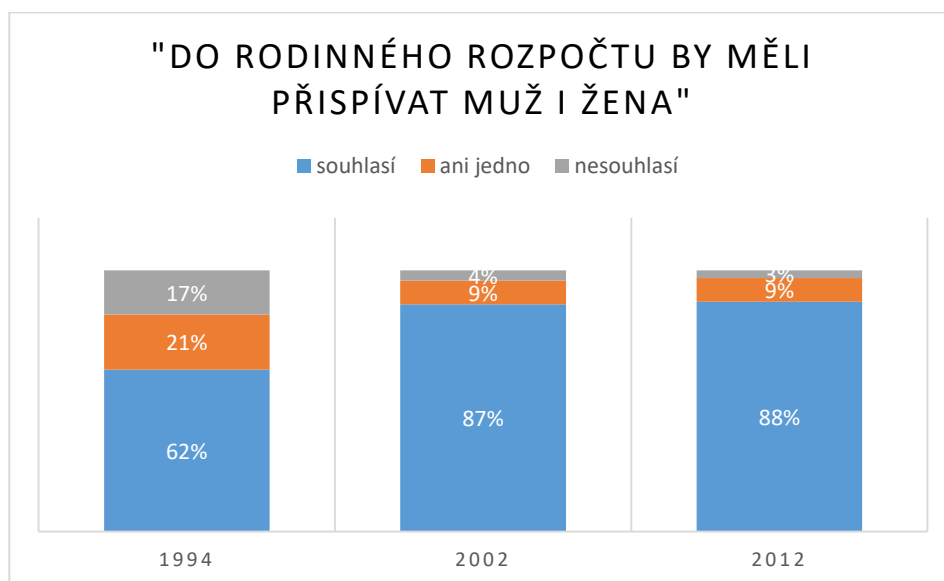
Pro oblast partnerství je důležité hledisko emancipace, kdy zaměstnání je pro ženy částečným zdrojem individuality a nezávislosti. Současnou situaci shrnula Křížková et. al. (2011, s. 17-18) následovně: „praktická nutnost volby mezi prací a péčí, která je v post-transformačním období v české společnosti vyžadována od většiny žen (ne však od mužů), alespoň v některých obdobích jejího života, je institucionalizována nejen prostřednictvím rodinných, ale také zaměstnaneckých politik“.

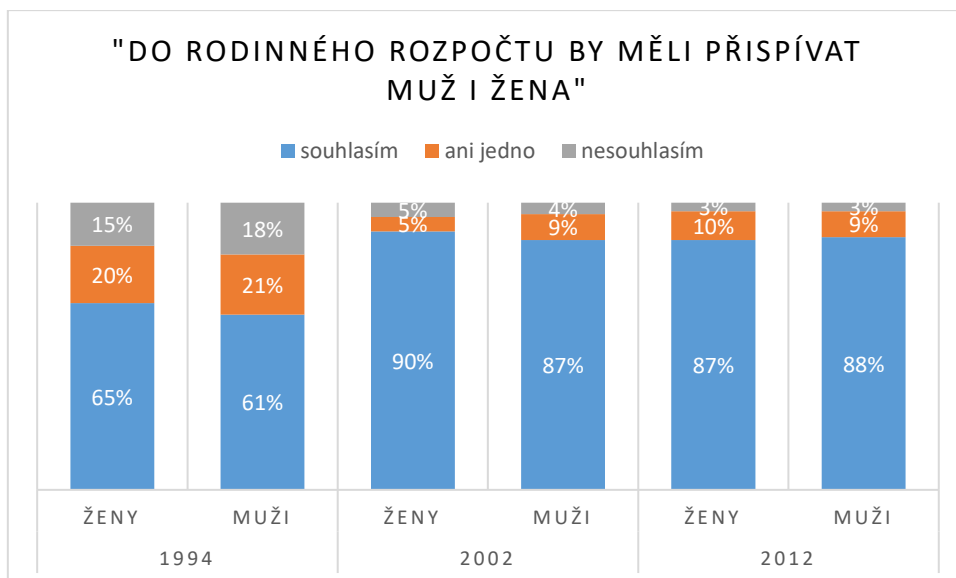
Nárůst zastoupení žen v pracovní sféře a jeho význam podporují výsledky šetření z roku 2002, kdy 62% respondentů souhlasilo s výrokem „Zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být nezávislou“ (ISSP 1994, 2002). Zároveň se souhlas žen, ohledně nezávislosti pomocí zaměstnání od roku 1994 – 2002 zdvojnásobil na hodnotu 42%, což naznačuje jeho rostoucí význam v životě žen. Tento výsledek by mohl podpořit očekávání Baumana, kdy postmoderní vztahy budou pro partnery prostorem, kde se projevuje individualizace v rámci většího požadavku nezávislosti, kterým může být vydělávání a spravování vlastních peněz a zároveň

¹⁵ Pojem genderová segregace se používá u problematiky nerovných pracovních příležitostí, které závisí na genderovém rozdělení společnosti (Křížková a Sloboda, 2009; Křížková et al., 2011).

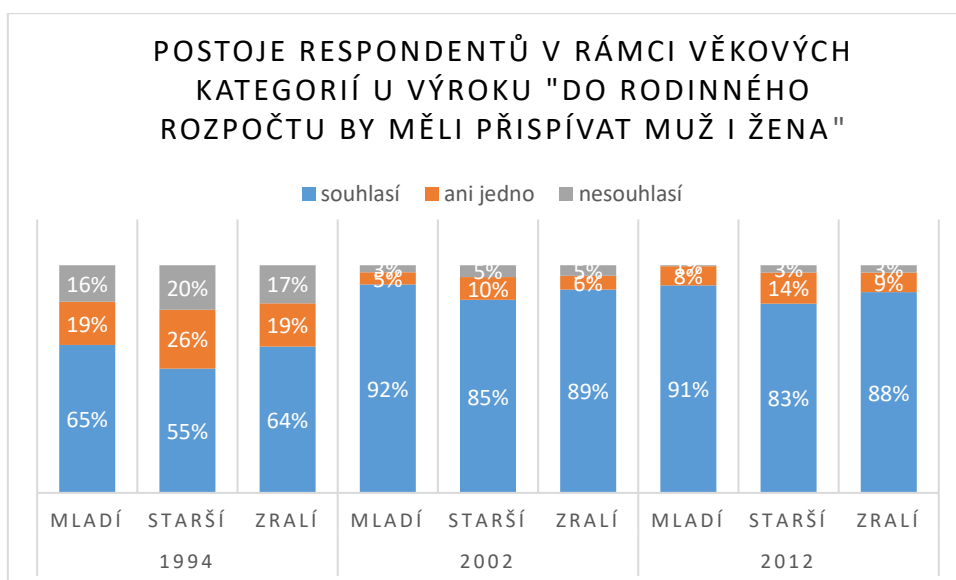
rozvolnění stereotypních genderových rolí živatele - muže. Uváděné projevy by tak zároveň odpovídaly předpokladu volného vztahu, vztahu na základě smlouvy, jelikož usnadňují vyvázání se z určité partnerské vazby. Tyto hypotézy očekávaných změn rolí v rámci ekonomické a živitelské sféry budu ověřovat.

První hypotéza ekonomického sektoru, bude ověřovat postoje respondentů v rámci rovného přispívání do rozpočtu. Předpoklady autorů o více individualizovaných vztazích a transformaci tradičních genderových rolí (např. muže jako živatele) mohou potvrdit postoje respondentů v datech ISSP. Dalo by se tedy očekávat promítnutí ženské emancipace, ale i projevy vztahu na základě smlouvy, kdy rovné přispívání může být žádoucí kvůli snazšímu vyvázání ze vztahu. Na základě opakujícího se výroku „Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena“ v dotaznících pro roky 1994 – 2012, budu tuto hypotézu ověřovat.

Graf. č. 1- zdroj: ISSP 1994 (N=1020), 2002 (N= 1241), 2012 (N= 1778)¹⁶

Graf. č. 2 - zdroj: ISSP 1994 (N=1020), 2002 (N= 1241), 2012 (N= 1778)¹⁷

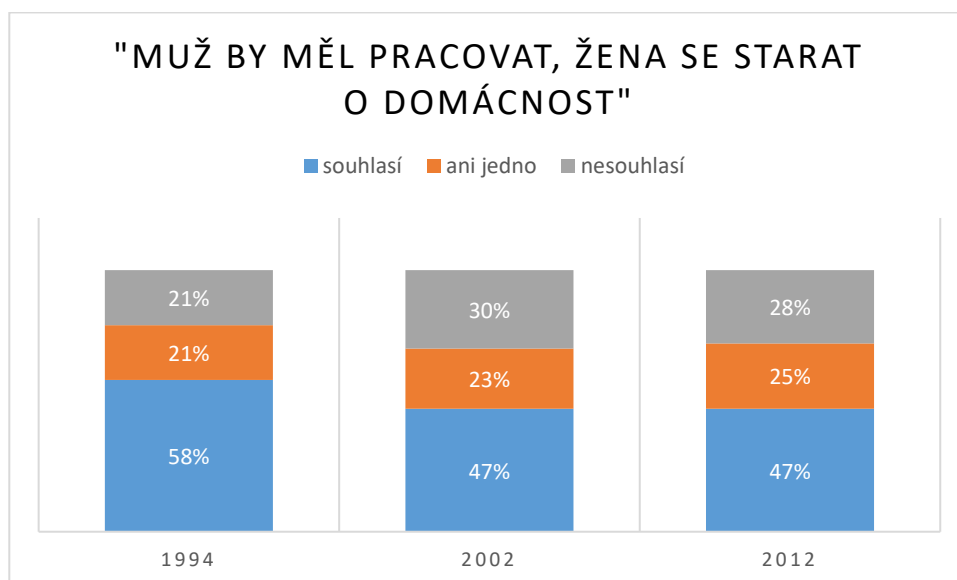
Z dat věnujících se podílení na společném rozpočtu je od roku 1994 viditelný nárůst souhlasu žen, konkrétně v roce 2002 na 90%, který v roce 2012 poklesl na 87%. Procentuální nárůst se projevil i mužů a ustálil se v roce 2012 na 88%, respondentů, kteří souhlasí s výrokem. Co se týče věkových skupin, je zde

¹⁶ Významnost chí kvadrát testu: 1994 (0,000); 2002 (0,004); 2012 (0,164). Kontingenční koeficient: 1994 (0,113***); 2002 (0,110*); 2012 (0,060).

¹⁷ Významnost chí kvadrát testu: 1994 (0,000); 2002 (0,036); 2012 (0,147). Kontingenční koeficient: 1994 (0,143***); 2002 (0,114*); 2012 (0,082).

rostoucí tendence k absolutnímu souhlasu respondentů všech věkových kategorií, s očekávaným poklesem kategorií „nevím / ani jedno“ a „nesouhlasí“. U kategorie starších můžeme zmínit, viditelně nižší míru nárůstu souhlasu pro každý rok oproti ostatním kategoriím. Lze konstatovat, že podle uváděného grafu se potvrzuje hypotéza, o liberálnějším rozdělení přispívání do domácnosti.

Další hypotézou budeme testovat postoje ohledně výše zmiňovaných tradičních rolí mužů a žen, kdy muž (živitel) finančně zajišťuje domácnost, zatímco žena pečuje o domácnost. U postmoderních vztahů bychom mohli očekávat, že tento tradiční model již není pravidlem, například s ohledem na nárůst dvouprůmových domácností. Tento předpoklad budeme testovat v rámci dat ISSP (1994, 2002, 2012), u výroku „Muž by měl vydělávat peníze a žena se starat o domácnost a rodinu“.

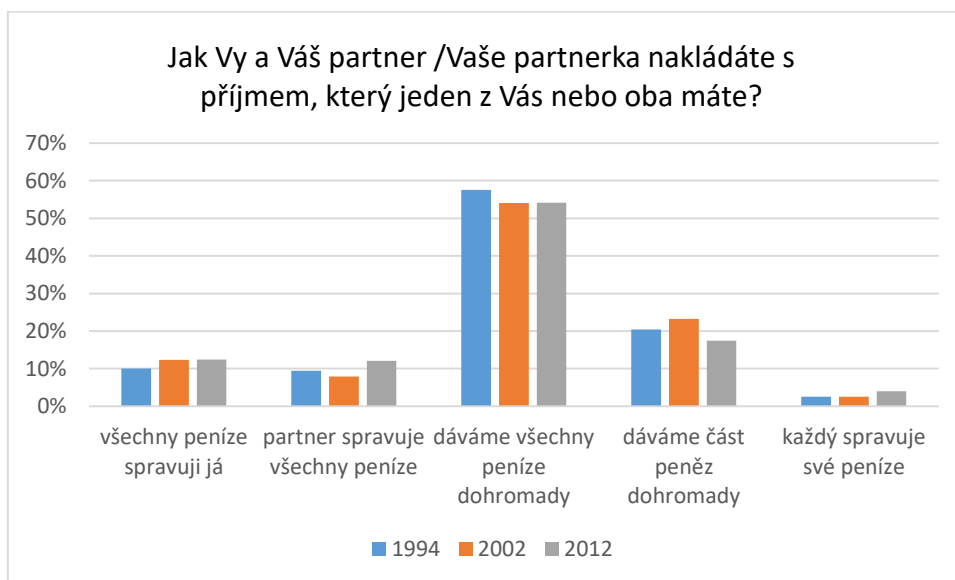

Graf č. 3 – zdroj: ISSP 1994 (N=1015), 2002 (N= 1256), 2012 (N= 1770)

Kromě poklesu míry souhlasu o rozdělení genderových rolí na úrovni živitele mezi lety 1994 – 2002, zůstává jeho úroveň od roku 2002 neměnná (47%). U kategorie nesouhlasí, došlo od roku 2002 k mírnému nárůstu. Hypotéza, kdy dnešní vztahy budou výrazně osvobozené od tradičních připsaných rolí muže živitele, a ženy pečující o domácnost nelze potvrdit.¹⁸

¹⁸ Bližší analýza tohoto předpokladu komplikovala formulace v dotazníku, která měla pro každý rok jinou podobu. Vztah a asociace v datech by proto nemusely mít stejně vypovídající hodnotu, v příloze uvádím jednotlivé údaje kontingenčních tabulek.

Následujícím předpokladem, navážeme na teorii čistého vztahu nebo již zmiňovaného vztahu na základě smlouvy. V souvislosti na předchozí analýzu, která se zabývala tím, jestli mají oba partneři přispívat do společného rozpočtu, pro tuto hypotézu je stěžejní jak partneři s příjmy nakládají. Předpokladem je spravování vlastního příjmu, čímž si partner zachovává jistou míru nezávislosti.

Graf č. 4 – zdroj: ISSP 1994 (N=700), 2002 (N= 788), 2012 (N= 1136)

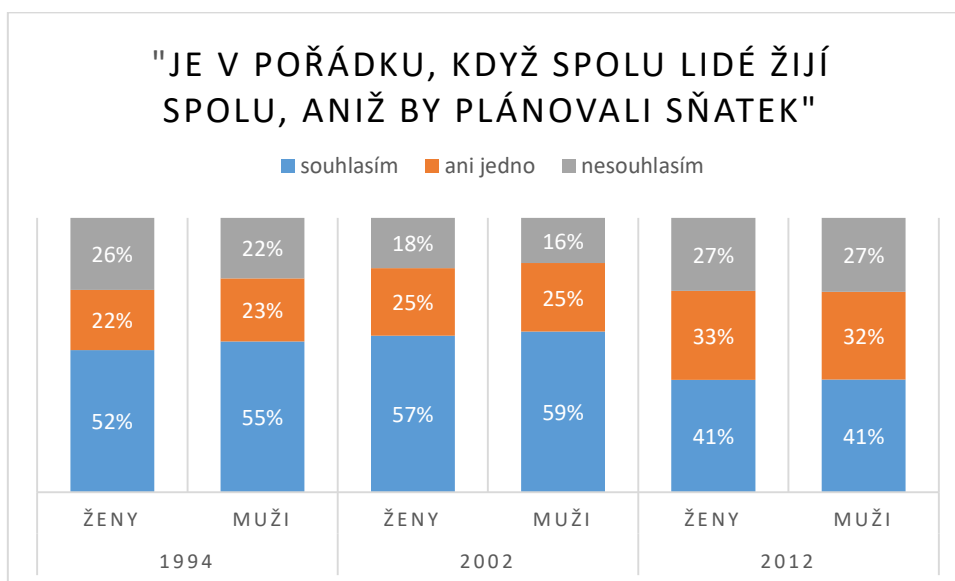
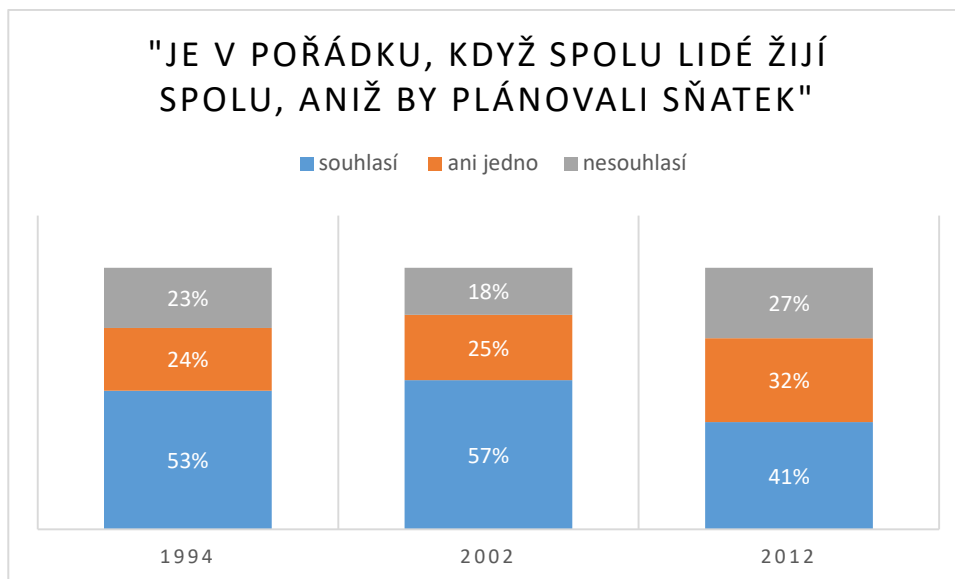
Očekávání nezávislosti ve spravování vlastních financí se nepotvrdilo a přetrvává tendence sdílení financí mezi partnery.

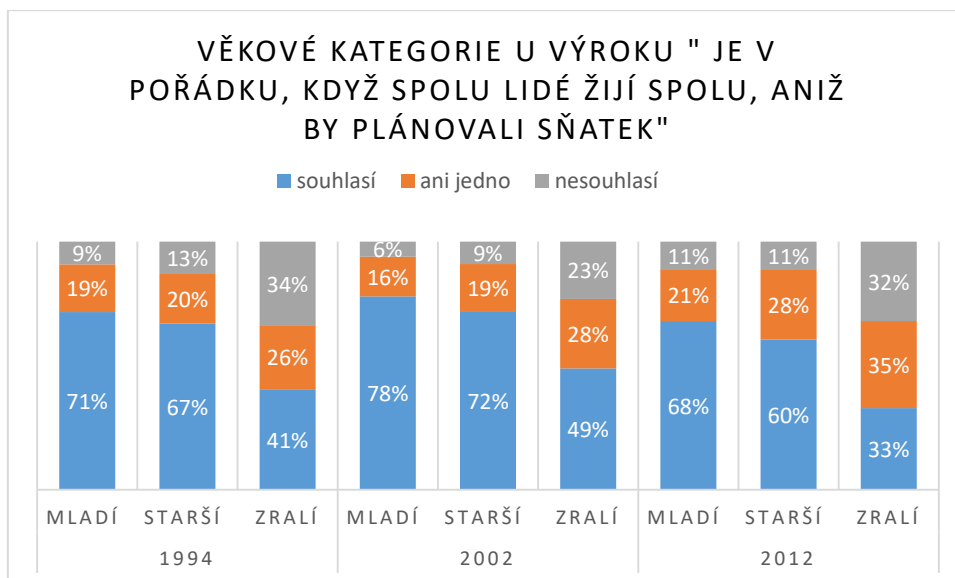
9.2. Okruh závazku, individualizace

Tento okruh by měl ověřit teoretickou část, která se věnovala závazku a druhům soužití partnerů. O poklesu snatečnosti v postmoderní společnosti a nárůstu alternativních forem partnerství jsem se zmiňovala v předchozích kapitolách, následující analyzované výroky budou ověřovat očekávání Baumana. Jeho očekávání v této kapitole navazuje na jeho definici epizodičnosti a nestálosti vztahu, kdy na trvalost partnerství a manželství konkrétně nahlížel skepticky. Manželství podle něho v moderní společnosti ztrácí na významu.

Postojům respondentů k životu partnerů bez uzavření oficiálního svazku v rámci dat ISSP (1994, 2002, 2012) se bude věnovat následující analýza. Na základě nárůstu alternativních forem partnerství a očekávání větší tolerance soužití

partnerů bez manželství v postmoderní společnosti, bude z těchto atributů vycházet testovaná hypotéza.

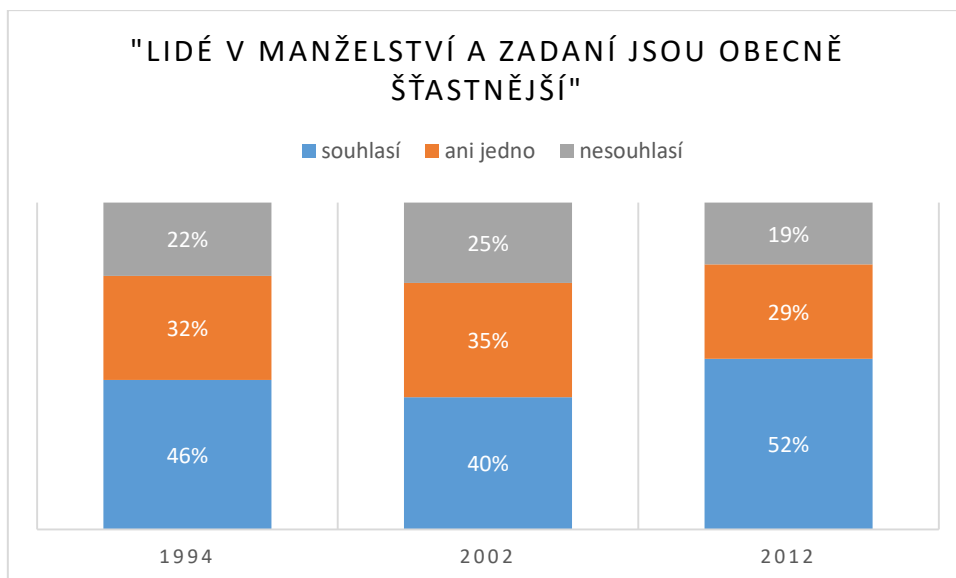
Graf č. 5 – zdroj: ISSP 1994 (N=998), 2002 (N= 1229), 2012 (N= 1746)

V uvedeném grafu je částečně potvrzeno tvrzení Baumana o větší toleranci a otevřenosti partnerství, které není oficiálně stvrzeno sňatkem, přičemž se úroveň souhlasu s ním drží nad úrovní 50% v letech 1994 a 2002. V roce 2012 vyjádřili muži a ženy¹⁹ souhlas v 41%, došlo tedy k mírnému poklesu. Jednou z možností explanace poklesu respondentů, kteří souhlasí je, že v roce 1994 byla tato forma soužití nová, tudíž jde o pokles nadšení z nových možností partnerství (neboli stala se běžnou formou soužití ve společnosti). Zároveň se analýzou věkových kategorií potvrdila obecně větší otevřenost této formě soužití u kategorie mladších a starších (rozmezí 18 – 35 let), kolem 60 – 70% souhlasu.²⁰

Další hypotézu okruhu závazku, budeme ověřovat daty ISSP výrokem „Obecně vzato jsou ženatí muži a vdané ženy spokojenější než svobodní“. Hypotéza by mohla ověřit paradox, který jsem zmiňovala v koncepci Baumana, kdy lidé touží po spříznění a navázání vztahu, ale zároveň chtějí mít svobodu a vyhýbají se závazkům „navěky věků“ (Bauman, 2013, s. 10). Z poznatků o postmoderních vztazích, by se mohlo předpokládat, že respondenti nebudou výrazně vnímat manželství jako zdroj spokojenosti.

¹⁹ Významnost chí kvadrát testu: 1994 (0,252); 2002 (0,196); 2012 (0,859).
Kontingenční koeficient: 1994 (0,056); 2002 (0,070); 2012 (0,027).

²⁰ Významnost chí kvadrát testu: 1994 (0,000); 2002 (0,000); 2012 (0,000).
Kontingenční koeficient: 1994 (0,321***); 2002 (0,266***); 2012 (0,295***).

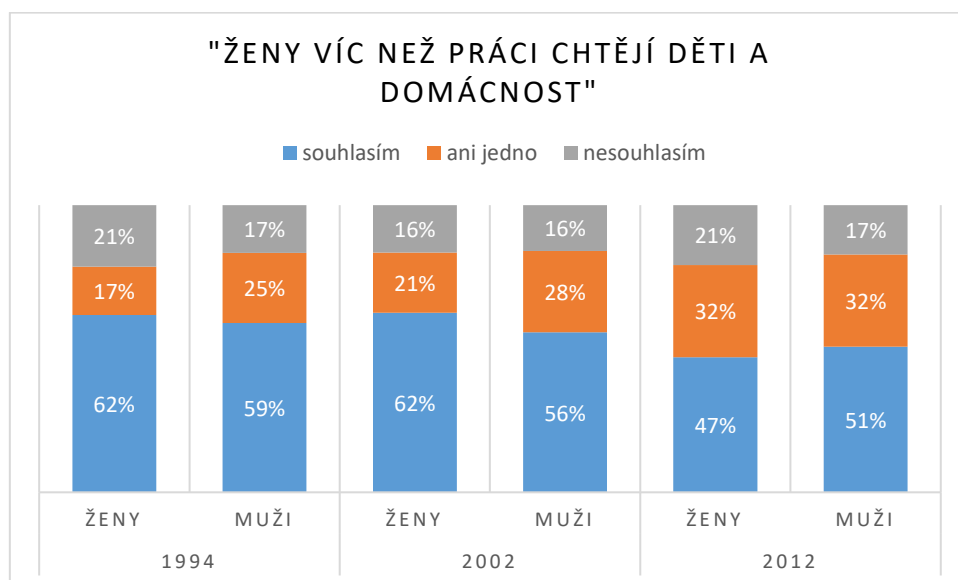
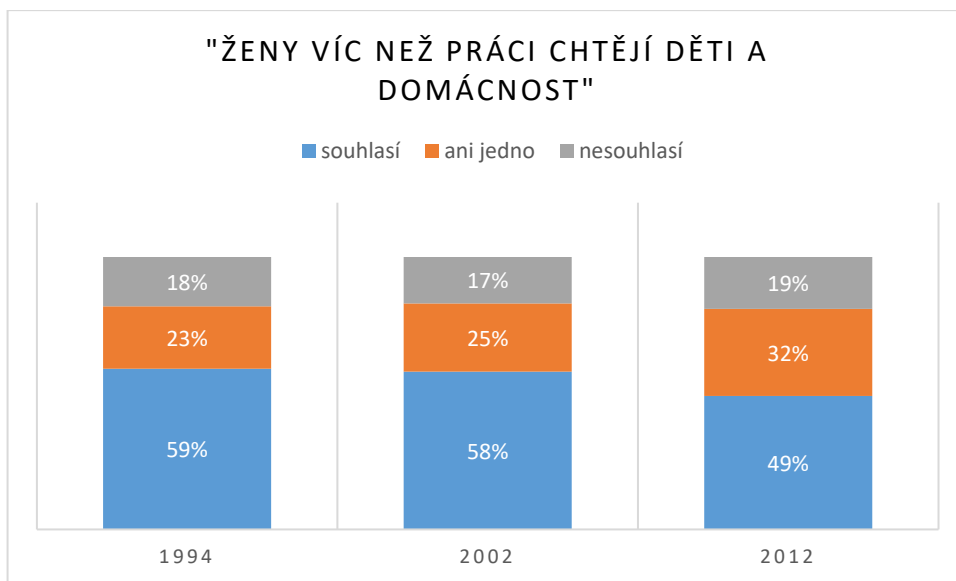

Graf č. 6- zdroj: ISSP 1994 (N=987), 2002 (N= 1208), 2012 (N= 1687)

Co se týče manželství, podle dat jeho hodnota v rámci spokojenosti života zůstává vysoká a v roce 2012 dokonce vzrostla na 52% těch, kteří souhlasili s výrokem, který obhajuje partnerství a manželství, jako zdroje spokojenosti a šťastného života. Podle očekávání s tímto výrokem souhlasili více respondenti věkové kategorie zralí²¹. V souvislosti s fenoménem singles, tak trvalý intimní vztah lze na základě šetření společnosti vnímat pozitivně a přínosně.

S ohledem na individualizaci žen v partnerských vztazích, jejich emancipaci na trhu práce i v domácnosti, dalo by se očekávat, že pro ženy není jedinou prioritou založení rodiny, ale také budování kariéry. Tuto hypotézu, se pokusím ověřit analýzou výroku „Nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech“, který se v datech ISSP opakuje pro roky 1994 – 2012).

²¹ Hodnoty kontingenční tabulky v příloze.

Graf č. 7 – zdroj: ISSP 1994 (N=990), 2002 (N= 1239), 2012 (N= 1700)²²

V datech se neprojevila jednoznačná tendence k výraznému propadu tradičních hodnot, kdy ženy upřednostňují kariéru před založením rodiny. Viditelný je pokles souhlasu, jehož počátek se projevil u mužů v roce 2002, dále pokračoval u obou pohlaví do roku 2012. Zmiňovaný pokles souhlasů mužů v roce 2002 rozhodně stojí za pozornost, jelikož se tato změna postoje očekávala spíše u žen. Tuto hypotézu nelze přijmout.

²² Významnost chí kvadrát testu: 1994 (0,041); 2002 (0,036); 2012 (0,396). Kontingenční koeficient: 1994 (0,158***); 2002 (0,089*); 2012 (0,049).

Ačkoliv bychom mohli v okruhu závazku podle Baumanovy teorie čekat zásadní propad tradičních hodnot partnerství a vnímání manželství, skeptickou hypotézu nelze jednomyslně potvrdit. Paradoxně navzdory otevřenosti novým formám vztahů a soužití partnerů se od roku 1994 projevuje do jisté míry „vystřízlivění“, kdy se alternativní formy soužití transformovaly v průběhu let do forem zcela běžných. Z dat vyplynulo kromě tolerantního postoje respondentů k životu bez manželství, zároveň stabilní souhlas s přínosem manželství, jakožto zdroje spokojenosti. Tuto myšlenku podporují výsledky z šetření Rabušice a Hamanové (2009, s. 170), kdy s výrokem „manželství je zastaralá instituce“ nesouhlasilo 75% respondentů. Jako důvody proč do manželství v budoucnu respondenti ne/vstoupí zkoumalo CVVM (2009, s. 5), a žebříček vypadá následovně:

Důvody plánování sňatku	Důvody neplánování sňatku
kvůli dětem, založení rodiny (59 %)	věk, zdravotní stav (41 %)
samozřejmost až nutnost, norma (25 %)	svoboda, chce být sám (28 %)
dva jsou vždy lepší než jeden (18 %)	spatná zkušenost (26 %)
z lásky, završení vztahu, má vážnou známost (11 %)	obecné výroky bez jasného důvodu - nechce, nepotřebuje (14 %)
jistota, spokojenost, klid, závazky (10 %)	svatba je zbytečná (8 %)
majetek, finanční zabezpečení (8 %)	nemá partnera (7 %)
opora ve stáří (4 %)	vdovy, vdovci (4 %)
obecné výroky o negativěch svobody a pozitivěch manželství (2 %)	finanční náročnost, kvůli majetku (2 %)
právní výhody (2 %)	složitost rozvodového řízení (2 %)
osamostatnění od rodičů (1 %)	jiná odpověď (4 %)
jiná odpověď (5 %)	bez odpovědi (64 %)
bez odpovědi (55 %)	

Pozn.: Dotázaní měli možnost uvést dvě odpovědi v případě, kdy plánovali sňatek a dvě odpovědi v případě, kdy neplánovali sňatek, součet proto tvoří pro každou variantu 200 %.

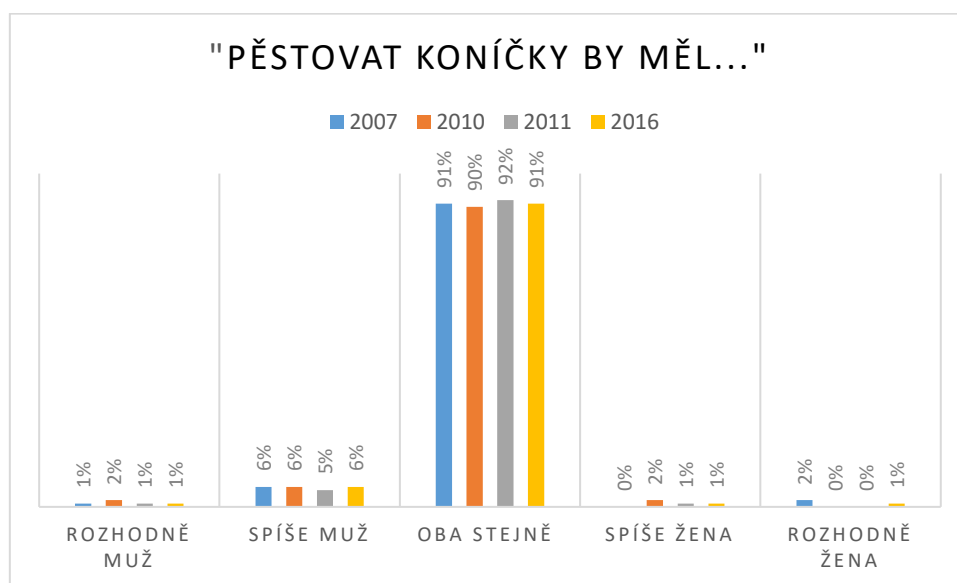
Tabulka č. 3 – zdroj: CVVM (2009)

Žebříček důvodů proč by do manželství respondenti vstoupili, si zachová tradičně reprodukční funkci (59%), spolu s normativně uznávaným formálním stvrzením vztahu. U důvodů, které respondenti uváděli pro své rozhodnutí v budoucnu manželství neuzavřít je na druhém místě očekávaný požadavek svobody (28%), dále je pozorovatelný vliv věku, zdraví či předchozí zkušenosti, do které se zahrnuje i manželství v minulosti [ibid. 5].

9.3. Okruh intimity, autonomie

Tento okruh by se měl věnovat individuálním činnostem jedince v prostoru partnerského soužití a jeho schopnosti kooperace na základě rolí a očekávání. Předpokladem je, že tyto činnosti a role budou oproti minulosti méně genderově ovlivněné. Jelikož moderní vztahy kladou větší nárok na formování své vlastní identity, zároveň seberealizace a osobní rozvoj je důležitým faktorem v každodenním životě člověka. S požadavky a tlakem společenské transformace se budou formovat hodnoty, kterým se v této kapitole budu také věnovat.

V teorii autoři zmiňovali, že pro partnery je v postmoderních vztazích důležitý prostor pro vlastní individualitu a nezávislost. Dalo by se tedy předpokládat, že prostor pro pěstování koníčků budou od svého partnera očekávat muži i ženy stejně. Tuto hypotézu se pokusím ověřit analýzou dat z výzkumu CVVM, který opakovaně obsahoval otázku, kdo by měl koníčky pěstovat.

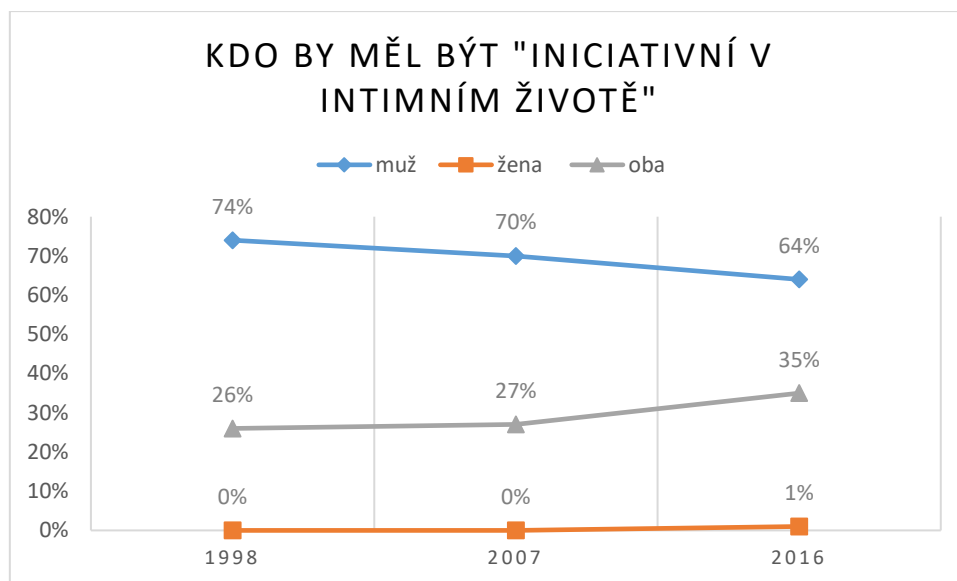

Graf č. 8 – zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost

Čas pro své koníčky a nárok na čas pro sebe je jak se ukazuje v grafu dlouhodobě vyrovnaná tendence, která v tomto ohledu potvrzuje hypotézu. Respondenti v uvedeném šetření vyjádřili očekávání, že by v partnerství měli mít oba partneři stejný prostor pro koníčky.

V předchozích kapitolách jsem zmiňovala u genderových rolí očekávané chování, do niž patří i ten, že muži budou více iniciativní, to může vycházet například z archetypu muže jako lovce. Tento předpoklad však neplatí pro

postmoderní vztahy, naopak se očekává větší odpoutání od genderově připsaných rolí a chování. Tuto hypotézu, kdy muži a ženy budou v dnešních vztazích očekávat podobnou či stejnou mírou iniciativy v intimním životě budu ověřovat.

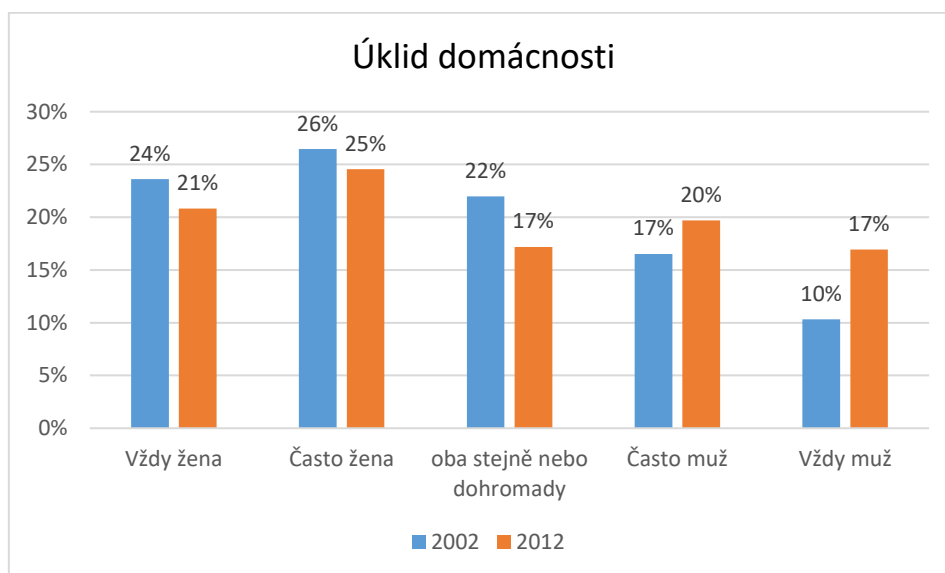

Graf č. 9 – zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost

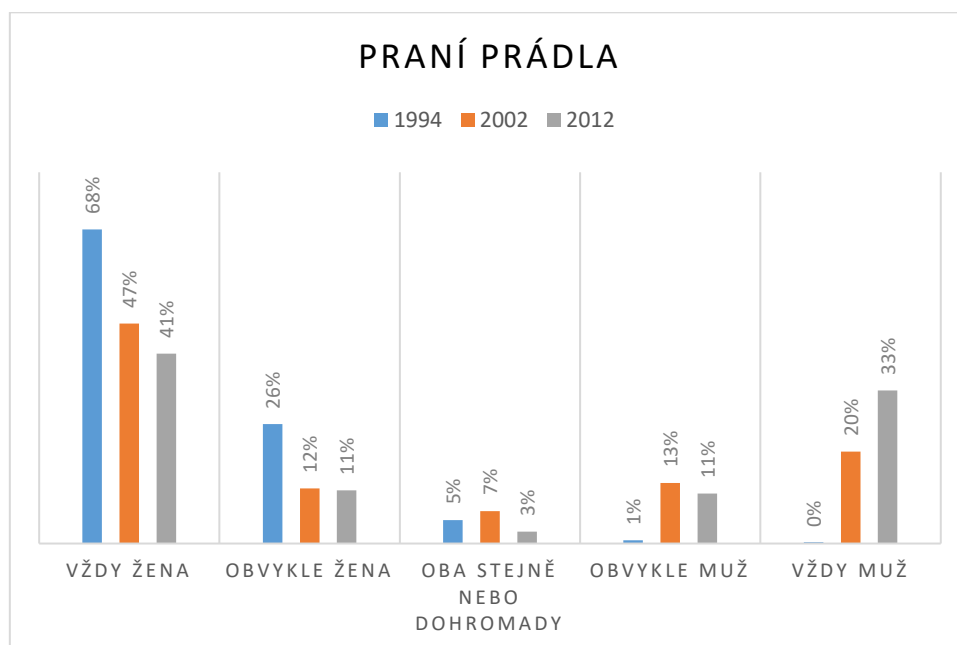
Na rozdíl od předchozího grafu, u problematiky vyvíjení iniciativy v intimním životě jsou rozdíly v očekávaných rolích mužů a žen markantní. Postoje pozorované v roce 1998 se drží poměrně stabilně na úrovni tradičních genderových rolí, u kterých se tato iniciativa očekává spíše od mužů. Pokles u mužů na 64% v roce 2016, by bylo možné vysvětlit rostoucím trendem postoje, kdy respondenti očekávají iniciativu od obou partnerů. Tento trend od roku 1998 lze pozorovat nárůstem na úroveň 35% v roce 2016.

Dělení práce mezi partnery v domácnosti je jednou z nejvíce diskutovaných problematik v rámci přeměny genderových rolí. Po vzoru tradiční rodiny kdy fungoval model muž živitel a žena pečovatelka, víme, že role ženy se emancipací a vstupem na trh práce z této role do jisté míry uvolnila. Přesto domácnost jako prostředí, v němž se dříve ženy v domácnosti realizovaly, je dnes práce v domácnosti naopak často vnímána jako omezující a zabírající čas pro seberealizaci, především tu kariéru. Nicméně domácí práce jsou každodenní součástí života, otázkou je pro koho více. Ačkoliv se žena nestala přímo osobou, která by zpravidla zajišťovala rodinu finančně, zajímá mě, jak se muži zapojili nebo nezapojili do neplacené práce v domácnosti.

V šetření ISSP zaměřeném na změny genderových rolí v rozmezí let 1994-2012 jsem nasbíraná data analyzovala po rozdělení na dílčí činnosti. Vybrala jsem úklid a praní, drobné opravy, přípravu jídla a nákupy. Hlavním předpokladem, který budu ověřovat je, že v postmoderních vztazích tyto aktivity v domácnosti nejsou pouze ženskou doménou, jako tomu bylo v tradiční rodině v souvislosti role ženy jako pečovatelky o domácnost.

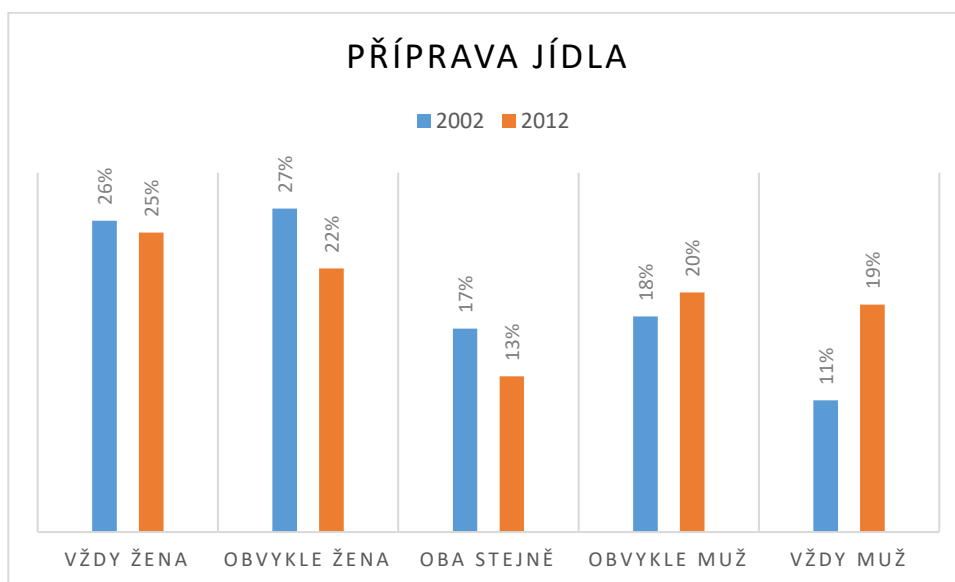
Graf č. 10 – zdroj: ISSP 2002 (N= 805), 2012 (N= 1152)²³

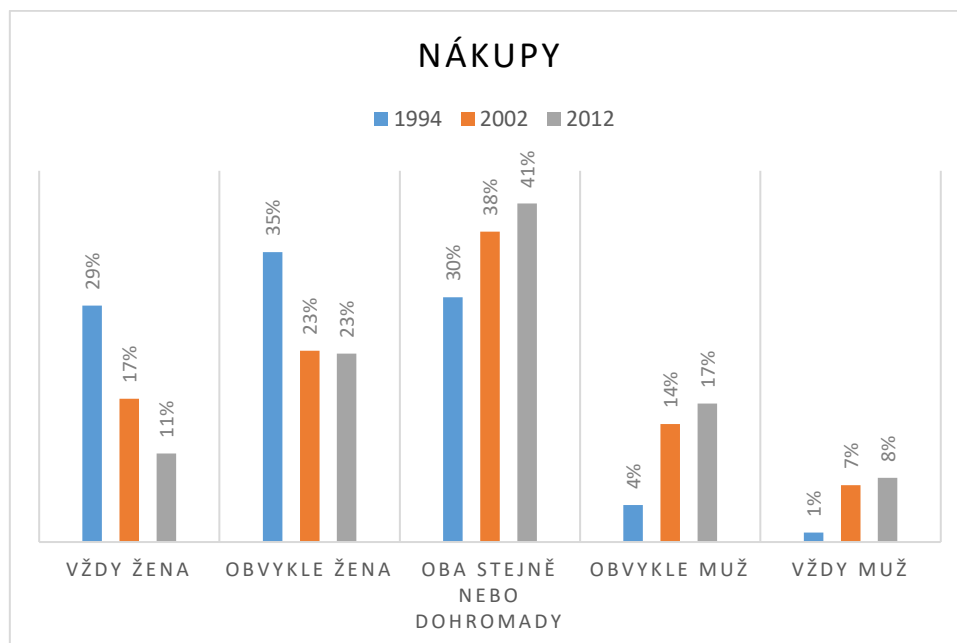
Graf č. 11 – zdroj: ISSP 1994 (N=696), 2002 (N= 799), 2012 (N=1143)

²³ Pozn.: Dopočet do 100 % u jednotlivých položek tvoří odpovědi kategorie „třetí osoba – někdo jiný“ a „neví“.

Práce v domácnosti jakými jsou konkrétně praní a uklízení jsou stále častěji vykonávány ženami, v datech lze najít posun u podílení mužů při těchto pracích. Například kategorie praní prádla ukazuje pro rok 2012 srovnání rozdílu mezi ženami a muži, kteří tuto práci vykonávají vždy. I v kategorii úklidu je prokazatelný nárůst mužů, kteří se zapojili v domácnosti do tohoto druhu práce, navzdory tradičně by tato úloha byla vnímána jako typicky ženská.

Graf č. 12 – zdroj: ISSP 2002 (N= 811), 2012 (N= 1154)²⁴

²⁴ Pozn.: Dopočet do 100 % u jednotlivých položek tvoří odpovědi kategorie „třetí osoba – někdo jiný“ a „neví“.

Graf č. 13 – zdroj: ISSP 1994 (N=694), 2002 (N= 811), 2012 (N= 1155)²⁵

Kategorie vaření pro období 2002-2012 je podle dat pro činnost mužů a žen poměrně vyrovnaná. U obstarávání nákupů do domácnosti se průběžně projevuje tendence k podílení se obou partnerů nebo společné vykonávání této úlohy. Lze ho vnímat v rámci této problematiky jako možné vyrovnání a kooperaci rolí obou pohlaví.

Oproti tomu jako typicky mužská kategorie domácích prací jsou vnímány opravy v domácnosti. Ačkoliv se nejedná o činnost pravidelnou a častou je pro role partnerů v domácnosti kategorií zastupující muže a jejich podíl na práci v domácnosti, který se očekává, jak dokládají data CVVM. Šetření názoru na rozdělení činnosti v rodině, konkrétně „provádět drobné opravy v domácnosti“ ukázalo, že respondenti v roce 2013 a 2016 souhlasili převážně s tím, že by je měl vykonávat muž, až v 86% (CVVM, 2016). Oproti tomu při analýze dat ISSP (1994, 2002, 2012) na změny genderových rolí na otázku „Kdo ve Vaší domácnosti dělá následující věci? - Provádí drobné opravy v domácnosti“ se projevila větší angažovanost žen v této činnosti vnímané za typicky mužskou. Tento rozdíl by mohla vysvětlit bližší specifika vykonávaných oprav, avšak lze konstatovat, že opravy v domácnosti jsou stále častější pro muže, ale ženy se začaly nepochybně více zapojovat.

9.4. Důležitost hodnot 1990-2011

V této podkapitole bude pozornost zaměřena na hodnoty respondentů, které mohou ukázat, jaká jsou jejich očekávání a co je pro ně v životě důležité. Tabulka hodnot, která se vypracovala v rámci šetření CVVM (Tuček, 2011) je zároveň způsobem ověření výše testovaných hypotéz, například jestli hodnotový systém naznačuje tendenci individualizace (viz tabulka č. 4).

²⁵ Pozn.: Dopočet do 100 % u jednotlivých položek tvoří odpovědi kategorie „třetí osoba – někdo jiný“ a „neví“.

	1990	1994	1999	2004	2006	2008	2011
mít přátele, se kterými si dobře rozumí	96	96	95	97	95	97	95
žít ve spokojené rodině	97	98	97	97	95	96	95
pomáhat své rodině a přátelům	96	96	97	97	95	95	93
žít v hezkém prostředí	97	96	94	96	95	97	92
žít ve zdravém životním prostředí	98	96	95	96	95	95	92
žít podle svého přesvědčení	94	94	94	95	94	94	92
žít zdravě, starat se o své zdraví	96	93	94	95	91	94	90
mít zajímavou práci	88	81	82	92	89	92	88
mít práci, která má smysl, je užitečná	90	81	79	91	90	88	88
pomáhat těm, kdo pomoc potřebují	86	79	77	89	83	87	87
pracovat v kolektivu sympatických lidí	86	77	79	89	87	90	86
žít příjemně, užívat si	67	69	71	80	82	84	85
vydělávat hodně peněz	80	74	65	88	85	87	84
mít vždy své nerušené soukromí	83	78	79	83	85	86	84
mít čas hlavně na své koníčky a zájmy	67	69	70	76	77	80	80
podávat perfektní profesionální výkon	79	70	71	83	80	79	79
být oblíbený mezi lidmi	82	82	78	86	80	85	78
mít přátele, kteří mohou být užiteční	73	68	66	81	81	81	77
podílet se na zlepšování života v místě bydliště	70	55	53	77	74	73	73
mít jakoukoli práci	59	46	56	74	70	71	73
mít všeobecný přehled	71	66	70	78	73	73	71
být dobře informován o dění u nás a ve světě	81	65	71	80	75	72	71
mít práci, která umožňuje zkoušet nové věci	58	51	50	71	67	67	67
žít zajímavý, vzrušující život	54	52	53	62	64	63	64
aktivně se podílet na ochraně přírody	-	61	59	75	70	66	61
pomáhat rozvoji demokracie ve společnosti	69	51	54	73	64	61	55
dosáhnout významného postavení ve společnosti	36	35	33	54	45	46	43
mít vlastní firmu, kde mohu být svým páнем	28	29	31	46	39	40	43
mít hezké věci, které nemá každý	38	39	33	38	41	38	38
mít práci, která umožňuje řídit činnost jiných lidí	30	29	26	41	37	34	36
žít podle náboženských zásad	37	28	29	39	28	29	30
prosazovat politiku své strany, hnutí	31	32	22	40	33	28	28

Pozn.: Součet odpovědí velmi důležité a spíše důležité. Dopočet do 100 % v každém políčku tabulky tvoří součet odpovědí spíše nedůležité, zcela nedůležité a neví. Položky jsou v tabulce seřazeny podle výše skóru velmi + spíše důležité v roce 2008.
Zdroj: IVVM 1990 (N = 1444), IVVM 1994 (N = 969), IVVM 1999 (N = 1007), CVVM květen 2004 (N = 1002), CVVM květen 2006 (N=1033), CVVM květen 2008 (N=1066), CVVM květen 2011 (N=1115).

Tabulka č. 4 – zdroj: CVVM (2011)

Horizont let 1990-2011 poskytuje prostor, ve kterém můžeme změny a jejich významnost pozorovat. Výrazná tendence je patrná především v kategoriích „žít příjemně, užívat si“ a „mít čas hlavně na své koníčky a zájmy“, což podporuje očekávání nárůstu individualizace ve společnosti a vysoké hodnocení „aktivního životního stylu“ jakožto zdroje seberealizace. Přes projevy modernizační transformace hodnot, se stále drží jako základní hodnoty rodina, přátele, spolu s hezkým prostředním a zdravým životem. V ohledu práce respondenti označili za důležité, aby byla zajímavá, smysluplná a zároveň je důležité „mít jakoukoliv práci“ zaměstnání je tedy obecně silnou hodnotou, což potvrzují data v ekonomickém okruhu.

Celkový žebříček důležitosti hodnot (2008), výše shrnuté poznatky potvrzuje a má následovné pořadí:

1. Žít ve spokojené rodině
2. Mít přátele, se kterými si dobře rozumíte
3. Mít zajímavou práci, která by vás bavila
4. Pomáhat především své rodině a přátelům
5. Žít ve zdravém životním prostředí
6. Žít zdravě, starat se o své zdraví
7. Mít práci, která má smysl a je užitečná
8. Žít v hezkém prostředí
9. Žít podle svého přesvědčení
10. Pracovat v kolektivu sympatických lidí

10. Shrnutí testovaných předpokladů

Důležité bylo v časovém kontinuu, které data poskytla hledat a nastínit změny, které predikovali vybraní autoři v teoretické části. V souvislosti na fenomén singles a nejistoty, které do popředí dostávají otázku osamělosti v moderní společnosti nelze transformaci společnosti spolu s jejími novými formami přisuzovat rozpadu hodnot a rolí.

Mnou zvolené okruhy potvrdily důležitou a silnou roli ženy v domácnosti i partnerské struktuře. Tato pozice je viditelná v jejich zapojení v pracovních činnostech v domácnosti či zaměstnání, s tím, že se podílí více na zajištění příjmu, který sdílí s partnerem, tím pádem roste i jejich prostor pro rozhodování v důležitých věcech. Navzdory tomu, že se v datech nepotvrdila zásadní změna v rolích muže jako živitele a ženy pečovatelky, rostoucí tendence podílení na výdělku domácnosti a práce žen vnímané jako zdroj nezávislosti, mohou časem tyto role formovat.

V uvedené teorii, se autoři věnovali otázce závazku, zpochybňovali jeho roli v postmoderních vztazích, které se mu spíše vyhýbají, a není pro ně důležitý. V datech, které jsem kvůli tomuto předpokladu testovala, se tato tendence nepotvrdila. Naopak můžeme konstatovat projev vystřízlivění z alternativních forem soužití, kdy data ukázala pokles souhlasu respondentů s nesezdaným soužitím. Respondenti dále hodnotili partnery v manželství jako obecně šťastnější. Pokles souhlasu s nesezdaným soužitím, který jsem označila možným „vystřízlivěním“ může vysvětlit tabulka č. 2 v teoretické části, kde se projevil nárůst sňatečnosti v rozmezí let 2006 – 2016.

Role obou partnerů od sebe přejaly určité předpoklady typické pro obě pohlaví, ženy přejaly od mužů do jisté míry instrumentálnost a naopak muži od žen jejich expresivnost (Karsten, 2006). To se může projevit ve vícero aspektech partnerského života, včetně volby partnera. V okruhu intimity se projevila tato transformace v očekáváních genderového chování partnerů. Testovaná teorie se zabývala narůstající potřebou partnerů vlastního prostoru v partnerství, nezávislosti a vyrovnanosti v činnostech domácnosti. Postoje respondentů v datech ISSP a CVVM ukázaly, že prostor pro individuální činnost (pěstování koníčků) se očekává pro oba partnery stejný a v případě vyvíjení intimní iniciativy se projevila rostoucí tendence, kdy se očekává stejná míra iniciativy od obou partnerů. Oblast

činností v domácnosti zůstává mezi muži a ženami stále diferencovaná. Většinu činností nadále vykonávají spíše ženy, ale projevuje se větší zapojení mužů do aktivit praní, vaření, nakupování. U typicky mužského typu práce v domácnosti, kterým jsou opravy, je naopak viditelné větší zapojení žen.

Co se týče očekávané transformace postmoderních vztahů, v nichž se projevuje rozpad partnerských rolí a dochází ke změnám každého aspektu vztahu, je z výše uvedených poznatků jasné, že k změnám tohoto rozsahu nedošlo. Je možné, že teoretická východiska autorů se hůře vztahují na českou populaci nebo je pozorované časové období příliš krátké, na zaznamenání takto významných změn. U očekávání větší individualizace partnerských vztahů se tento předpoklad autorů v datech potvrdil.

11. Závěr

V této práci jsem se zabývala transformací postmoderních partnerských vztahů v čase, jejich vymezením a platností teoretických východisek autorů. Především skeptický pohled vybraných sociologů na novodobé partnerství, které podle nich postrádají závazné vzorce, nárokují větší svobodu a mají jiné požadavky, byl podnětem k bližšímu zkoumání.

V první polovině práce zaměřené zejména na teorii, jsem se zabývala kromě konkrétního představení Baumanova, Giddensova a Beckova pohledu na postmoderní vztahy i tomu, jaké nabývají podoby a jaký měla dopad transformace tradiční rodiny na očekávané role mužů a žen. Dílčí predikce zmiňovaných autorů se týkají především povrchnosti a nestálosti vztahů, v nichž došlo k rozpadu tradičních rolí obou partnerů. Přičemž, jako žádoucí by pro postmoderní vztahy měla být jejich nezávaznost a prostor pro individualitu. Ověřením těchto předpokladů v rámci dat ISSP a CVVM pro českou populaci, se ve třech strukturovaných okruzích zabývala navazující část.

Při ověřování postoje respondentů k alternativním formám soužití a jejich hodnocení závazku spojeného s manželstvím, se v datech nepotvrdila očekávání úpadku manželství na úkor nesezdaného soužití, což potvrdila i data ČSÚ prokazující mírný nárůst sňatečnosti. Ukázalo se tedy, že české páry se závazku nevyhýbají a jeho formy zároveň vnímají jako zdroj spokojenosti.

V rámci partnerských rolí se očekávaly velké změny, v podobě vyvázání z připsaných genderových rolí, k tomu došlo pouze částečně. Paradoxně se ukázalo, že navzdory prokazatelným dílčím změnám v některých případech, zůstávají očekávání partnerů podobné tradičně zastávaným rolím. Konkrétně se prokázal většinový souhlas respondentů s rovným přispíváním mužů a žen do domácnosti, avšak tuto emancipaci ženské role nepotvrdilo jejich deklarované přesvědčení o tom, že muž by měl být živitel a žena zastávat domácnost. To samé se ukázalo v případě rostoucí zaměstnanosti žen, která je vnímána jako zdroj nezávislosti, ale zůstává přesvědčení, kdy ženy více než kariéru chtějí stále děti a domácnost. Práci v domácnosti nadále vykonávají spíše ženy, navzdory většímu zapojení mužů

nedošlo k potvrzení očekávání, kdy oba partneři děli rovným dílem tyto povinnosti mezi sebe. Naopak u ověřování nárůstu individualizace ve vztazích se potvrdila očekávání autorů o emancipaci sexu a zaměření na povinnost vůči sobě.

Význam individualizace se projevil i v transformaci hodnot, které se více vztahují k zmiňované povinnosti vůči sobě.

Ačkoliv je platnost teorie autorů jen částečná, v časovém horizontu dat můžeme sledovat zajímavou tendenci, která se uplatňuje ve změnách chování a očekávání partnerů, které se ale zásadně nepromítají do genderově přiřazených rolí. Tudíž můžeme potvrdit vliv individualizace a větší kooperaci rolí, ale jejich rozpad ne. Ukazuje se, že rostoucí individualizací by se postmoderní vztahy nemusely vnímat jako překážka, jelikož poskytují prostor pro vlastní realizaci. A z hlediska pozorovaného období, nelze očekávat markantní změny v transformaci očekávaných rolí.

12. Seznam použité literatury

1. Bauman, Z., & Petrušek, M. (2002). *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Sociologické nakladatelství.
2. Bauman, Z. (2004). *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta.
3. Bauman, Z. (2013). *Tekutá láska: o křehkosti lidských pout*. Praha: Academia.
4. Beck, U. (2004). *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství.
5. Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage Publications.
6. Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (1995). *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press.
7. Blackwell, D., & Lichter, D. (2000). *Mate Selection Among Married and Cohabiting Couples*. *Journal Of Family Issues*, 21(3), 275-302. doi: 10.1177/019251300021003001
8. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. New York: Basic books.
9. Cuin, C. H., Gresle, F. (2004). *Dějiny sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
10. Dallaire, Y. (2009). *Láska a sexualita v trvalém vztahu*. Praha: Portál.
11. Durkheim, É. (2004). *Společenská dělba práce*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
12. Elias, N., & Schröter, M. (2001). *The society of individuals*. New York: Continuum.
13. Giddens, A. (2012). *Proměna intimity: sexualita, láska a erotika v moderních společnostech*. Praha: Portál.
14. Hamplová, D., Pikálková, S. (2002). *Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah*. In Mansfeldová, Z.; Tuček, M. (ed.). *Současná česká společnost: Sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AVČR, s. 127-177.
15. Hrgašová, M., Novák, T. (2007). *Předmanželské poradenství*. Praha: Grada.

16. Hasmanová Marhánková, J., Kreidl, M., & Hubatková, B. (2012). *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
17. Heath, S., Cleaver, E. (2003). *Young, free, and single?*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
18. Hewstone, M., Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Praha: Portál.
19. Jandourek, J. (2001). *Sociologický slovník*. Praha: Portál.
20. Kalinová, L. (2007). *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia.
21. Kasten, H. (2006). *Ženy - muži: genderové role, jejich původ a vývoj*. Praha: Portál.
22. Keller, J. (2007). *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.
23. Keller, J. (2010). *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.
24. Křížková, A., Dudová, R., Hašková, H., Maříková, H., & Uhde, Z. (2008). *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
25. Křížková, A., Maříková H., Hašková H., Formánková, L. (2011). *Pracovní dráhy žen v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství.
26. Křížková, A., & Sloboda, Z. (2009). *Genderová segregace českého trhu práce*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
27. Křížková, A., & Vohlídalová, M. (2009). *Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí*. *Sociologický Časopis/Czech Sociological Review*, 45(1), 31-60.
28. Možný, I. (2011). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)
29. Murstein, B. (1970). Stimulus. Value. Role: A Theory of Marital Choice. *Journal of Marriage and Family*, 32(3), 465-481.
30. Plzák, M. (1970). *Taktika a strategie v lásce*. Praha: Mladá fronta.
31. Plzák, M. (2010). *Klíč k výběru partnera pro manželství*. Praha: Motto.
32. Polanyi, K. (2006). *Velká transformace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
33. Praško, J. (2005). *Asertivita v partnerství*. Praha: Grada Publishing, ISBN 80-247-1246-6.

34. Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: SLON.
35. Rabušic, L., Hamanová, J. (2009). *Hodnoty a postoje v ČR, 1991-2008*. Brno: Masarykova univerzita.
36. Rabušic, L., Mareš, P. (1996). *Je česká společnost anomická?. Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 32 (2): 175-188.
37. Renzetti, C. M., Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
42. Rychtaříková, J. (2004). *Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen. Demografie*, 46(2): 77–90.
43. Rychtaříková, J. (2006). *Být svobodnou matkou v České republice*. In Kocourková, J., Rabušic, L. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?: proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české veřejnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra demografie a geodemografie, s. 21.
44. Rychtaříková, J., Hamplová, D., & Pikálková, S. (2001). *Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
45. Singly, F. de. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
46. Sirovátka, T. (2000). *Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno: Masarykova univerzita.
47. Sonet, D. (1995). *Dobrý partnerský vztah: jak dosáhnout harmonického manželství*. Praha: Portál.
48. Stein, P. (1981). *Single life: Unmarried Adults in Social Context*. New York: St. Martin's Press.
49. Šmolka, P. (2005). *Výběr partnera pro manželství: Pro zadané i nezadané*. Praha: Grada.
50. Šubrt, J. (2008). *Soudobá sociologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
51. Šubrt, J., A kol. (2008a). *Soudobá sociologie II.: Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1413-7

52. Tomášek, M. (2006). Singles a jejich vztahy; kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 42(1): 81-106.
53. Tuček, M. (2003). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON.
54. Vágnerová, M. (2007) *Vývojová psychologie 2. díl*. (1. vyd). Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.
- Zákon o rodině. (2012). In sbírka zákonů. Praha: Ministerstvo vnitra.
 - Český statistický úřad. [online]. [cit. 2017-10-05]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvательства-ceske-republiky-2016/snatecnost>

13. Přílohy

Znění otázek v dotaznících pro soubory ISSP pro rok 1994, 2002 a 2012. Otázky mají stejné znění, pro ročníky se muže lišit jejich číslování nebo pořadí. Příložené ukázky jsou přesněji z dotazníku pro rok 1994.

2. Nyní obdobné otázky o postavení muže a ženy v rodině.

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s těmito výroky ?

Pokyn: Předložte dotazovanému KARTU A !

A. Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena.

1 2 3 4 5

B. Muž má vydělávat peníze a žena se starat o domácnost a o rodinu.

1 2 3 4 5

D. Nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech.

1 2 3 4 5

E. Být ženou v domácnosti uspokojuje stejně, jako pracovat v zaměstnání.

1 2 3 4 5

F. Zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být nezávislou.

1 2 3 4 5

A. Obecně vzato jsou ženatí muži a vdané ženy spokojenější než svobodní.

1 2 3 4 5

G. Je v pořádku, když lidé žijí spolu, aniž by plánovali sňatek.

1 2 3 4 5

21. Kdo ve Vaší domácnosti dělá následující věci:

Pokyn: Tato otázka se pokládá pouze respondentům ženatým (vdaným) nebo žijícím s partnerem. U ostatních ponechte všechny podotázky nevyplněny.

Pokyn: Předložte dotazovanému KARTU D!

Karta D:

1. Vždy žena
2. Obvykle žena
3. Oba zhruba stejně nebo společně
4. Obvykle muž
5. Vždy muž
6. Dělá to třetí osoba
8. Neumí se rozhodnout

A. Pere prádlo.

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

B. Provádí běžnou údržbu v domácnosti.

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

C. Pečuje o nemocného člena rodiny.

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

D. Zajišťuje běžné nákupy.

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

E. Rozhoduje o tom, co bude k jídlu.

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

**20. Jak Vy a Váš partner rozhodujete o penězích, které jeden z Vás nebo oba vyděláváte?
Vyberte laskavě tu odpověď, která se nejvíce blíží Vaší situaci.**

Pokyn: Tato otázka se pokládá pouze respondentům ženatým (vdaným) nebo žijícím s partnerem. U ostatních označte variantu "Nejsem ženat...".

Se všemi penězi hospodařím já a partnerovi dávám jeho díl	1
Se všemi penězi hospodaří partner a dává mi můj díl	2
Všechny peníze dáváme dohromady
a každý si bere tolik, kolik potřebuje	3
Část peněz dáváme dohromady a část si každý ponechá	4
Každý si ponechá své peníze	5
Nejsem ženat (vdána) ani nežiji s partnerem	6

Poznámka č. 18 - "Muž by měl pracovat, žena se starat o domácnost"

Household is wifes job						
1994	Silně souhlasí	souhlasí	Ani jedno	nesouhlasí	Silně nesouhlasí	
muži	27,2%	33,3%	21,3%	14,3%	3,8%	100,0%
ženy	23,8%	31,5%	21,0%	16,7%	7,0%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu	0,016					
kontingenční koeficient	0,083*					

Men's job is work, women's job household						
2002	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	nesouhlasí	Silně nesouhlasí	
muži	20,6%	32,9%	21,6%	16,0%	8,9%	100,0%
ženy	16,6%	26,7%	23,9%	21,7%	11,1%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu	0,010					
kontingenční koeficient	0,102*					

Q2b Men's job earn money, women's job look after home						
2012	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	nesouhlasí	Silně nesouhlasí	
muži	18,9%	31,4%	23,5%	18,3%	7,9%	100,0%
ženy	18,6%	26,3%	25,2%	18,1%	11,8%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu	0,028					
kontingenční koeficient	0,078*					

Poznámka č. 21 - Lidé v manželství a zadaní jsou obecně šťastnější

1994	Marriage:married people happier					
	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	nesouhlasí	Silně nesouhlasí	
mladí	11,0%	22,0%	35,6%	18,8%	12,6%	100,0%
starší	11,3%	29,8%	31,8%	17,7%	9,4%	100,0%
zralí	20,3%	31,8%	29,3%	12,0%	6,5%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu						,000
kontingenční koeficient						0,181***

2002	Q4a Marriage: married people gen. happier					
	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	nesouhlasí	Silně nesouhlasí	
mladí	6,6%	19,1%	33,3%	23,5%	17,5%	100,0%
starší	11,9%	22,1%	38,9%	14,6%	12,4%	100,0%
zralí	16,3%	29,4%	34,2%	14,1%	6,0%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu						,000
kontingenční koeficient						0,207***

2012	Q4a Marriage: Married people generally happier					
	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	nesouhlasí	Silně nesouhlasí	
mladí	18,2%	21,2%	32,7%	15,8%	12,1%	100,0%
starší	16,7%	24,7%	31,2%	15,2%	12,2%	100,0%
zralí	24,5%	31,9%	28,0%	9,6%	6,0%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu						,000
kontingenční koeficient						0,157***

1994	Marriage:married people happier					
	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	nesouhlasí	Silně nesouhlasí	
muži	17,0%	28,2%	30,7%	14,6%	9,6%	100,0%
ženy	15,7%	30,3%	31,8%	14,9%	7,3%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu						0,395
kontingenční koeficient						0,049

2002	Marriage:married people happier					
	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	disagree	Silně nesouhlasí	
muži	13,9%	27,6%	31,6%	16,8%	10,2%	100,0%
ženy	14,0%	25,8%	37,0%	15,0%	8,2%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu						0,345
kontingenční koeficient						0,061

2012	Marriage:married people happier					
	Silně souhlasí	souhlasí	ani jedno	disagree	Silně nesouhlasí	
muži	24,8%	29,8%	29,2%	10,2%	6,0%	100,0%
ženy	21,0%	29,6%	28,7%	11,8%	8,9%	100,0%
Významnost chí kvadrát testu						0,080
kontingenční koeficient						0,070